

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Babylon jako politické a náboženské centrum
Mezopotámie**

Bc. et Bc. Jakub Štádler

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

Babylon jako politické a náboženské centrum
Mezopotámie

Bc. et Bc. Jakub Štádler

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Pecha, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád vyjádřil své díky PhDr. Lukáši Pechovi, Ph. D. za vedení mé práce, cenné podněty a rady, kterými přispěl ke konečné podobě textu a jeho trpělivost s mým neustálým odkládáním sepsání této práce. Dále je na místě poděkovat mým rodičům, kteří mi umožnili studovat to, co mi zajímá a naplňuje. Jsem velmi vděčný, že mi bylo umožněno studium na katedře Blízkovýchodních studií v Plzni a musím přiznat, že studium tohoto oboru mi velmi otevřelo oči v mnoha směrech, nejen v poznání starověké kultury Mezopotámie, ale i současného dění, politiky, kultury, jazyka a mnoha dalších oblastech. Velmi si vážím pomoci Mgr. Daniela Křížka, Ph.D. za jeho asistenci při řešení mých studijních potíží. Doufám, že tato práce bude dokladem toho, že jsem si ze svých studií odnesl více, než jen pouhý list papíru s titulem. Velmi si vážím přístupu všech vyučujících a času, který investovali do mého vzdělávání. Děkuji.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 MĚSTO JAKOŽTO ZÁKLADNÍ JEDNOTKA MEZOPOTAMSKÉ SPOLEČNOSTI?	3
3 NÁBOŽENSTVÍ	6
3.1 Symbolické myšlení	6
3.2 Pojem náboženství.....	7
4 GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ	10
5 PRAMENNÁ ZÁKLADNA.....	12
5.1 Babylonské kroniky	12
5.2 Kronika 1.....	14
5.2.1 Interpretace Kroniky 1.....	16
5.3 Kronika 2.....	17
5.3.1 Interpretace Kroniky 2.....	19
5.4 Kronika 3.....	20
5.4.1 Interpretace Kroniky 3.....	21
5.5 Kronika 4.....	21
5.5.1 Interpretace kroniky 4	22
5.6 Kronika 5.....	22
5.6.1 Interpretace kroniky 5	24
5.7 Kronika 6.....	24

5.7.1	Interpretace kroniky 6	25
5.8	Kronika 7 : Nabonidova kronika	26
5.8.1	Interpretace kroniky 7	28
5.9	Omezení a kritika pramenné základny Novobabylonských kronik.....	29
5.10	Královské nápisy	30
5.10.1	Druhá dynastie z <i>Isinu</i>	31
5.10.2	Druhá mořská dynastie, dynastie <i>Bazi</i> a elamitská dynastie35	
5.10.3	Neznámé dynastie do nástupu <i>Nabopolassara</i>	36
5.10.4	<i>Sargon II.</i> a <i>Sinacherib</i>	38
5.10.5	<i>Asarhaddon</i>	39
5.10.6	<i>Aššurbanipal</i>	40
5.10.7	<i>Nabonid</i>	40
5.11	Kritika královských nápisů jakožto zdroje informací	40
5.12	Starý zákon jakožto zdroj informací o Babylonu.....	41
5.12.1	Shrnutí poznatků z biblických záznamů	48
5.13	Vybrané texty ze SAA	49
6	MĚSTA JAKO CENTRA NÁBOŽENSTVÍ A VZDĚLANOSTI ...	58
6.1	Nástup Babylonu jako centra učenosti.....	60
7	NÁBOŽENSKÝ ROZMĚR BABYLONU	64
8	ZÁVĚR	68
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	71
10	RESUMÉ	73

11 PŘÍLOHY	74
-------------------------	-----------

1 ÚVOD

Tato práce si klade za cíl zmapovat postavení města Babylonu jakožto politického a náboženského centra Mezopotámie, a to zejména na základě písemných pramenů. Využity budou především královské nápisy, zahrnut bude také soubor SAA¹. V úvodu práce budou nastíněny nejdůležitější termíny, se kterými bude dále pracováno. Zejména se jedná o termín náboženství, jelikož má velké množství možných výkladů. Dále bude v práci pracováno s termínem město a několika dalšími, které budou rozpracovány v jednotlivých podkapitolách.

Oblast zkoumání bude vymezena jednak geograficky, přičemž se pokusím osvětlit vztah "významnosti Babylonu" s jeho geografickou polohou, respektive jeho významnosti, jelikož předpokládám, že i tento aspekt mohl mít vliv na jeho politický vzestup². Sledované téma bude vymezeno také chronologicky, nosná část práce bude omezena na první tisíciletí před Kristem, ovšem s přesahy do starších dob všude tam, kde to bude vhodné a kde to písemné či archeologické prameny dovolí. Sledované období končí perskou nadvládou, a to vzhledem k rozsahu práce a také nedostatku písemných pramenů, které by dovolily vytvořit relevantní pramennou základnu pro pochopení a poznání Babylonu v této době.

Na základě sesbíraných informací se pokusím zhodnotit význam Babylonu jakožto politického a náboženského centra Mezopotámie v

¹ State Archives of Assyria

² Podle mého názoru totiž vzdálenost centra moci státu od jeho periferií musí mít vliv na efektivní správu a komunikaci mezi právě centrem a periferií. Pokud je centrum moci alespoň v přibližném středu státního útvaru, které spravuje, může panovník lépe organizovat správní aparát a úřednická moc může být lépe kontrolována. Dle mého názoru mohl mít jakýsi pocit "strachu" či "authority" vyplývající z blízkosti centra státu efekt nezanedbatelný na fungování celého státního celku.

prvním tisíciletí před Kristem. Dle mého názoru je velmi důležitý interdisciplinární přístup k dané problematice, proto se k hodnocení pokusím využít také archeologii, religionistiku, politologii a další vědní obory, které by mohly poodkrýt roušku času a nastínit pravděpodobnou podobu významu Babylonu v této době.

Velmi obtížné bude dle mého názoru objasnit otázky náboženského charakteru, a to vzhledem k propasti času, která nás dělí od sledovaného období a vzhledem ke zcela jiné mentalitě tehdejších lidí.

V neposlední řadě je potřeba vzít v úvahu omezenost pramenné základny, byť by se mohlo zdát, že máme k dispozici relativně velký korpus textů. I přesto bude celkový obraz s velkou mírou pravděpodobnosti fragmentární, zejména v případě některých období dějin Babylonu. Jako externí evidenci se pokusím vzít v potaz údaje ze Starého zákona, který by mohl nabídnout odlišný úhel pohledu na danou problematiku než prameny čistě asyrské, babylonské, popřípadě prameny okolních států.

V závěru práce pak budou shrnuty dosažené poznatky a bude vytvořen obraz Babylonu jakožto politického a náboženského centra Mezopotámie.

2 MĚSTO JAKOŽTO ZÁKLADNÍ JEDNOTKA MEZOPOTAMSKÉ SPOLEČNOSTI?

Pro pochopení Babylonu a jeho významu coby nadregionálního centra celé Mezopotámie je důležité pokusit se pochopit, co vlastně znamenala města pro tehdejší společnost. Města jsou vlastně základním stavebním kamenem celé mezopotamské společnosti, neplní jen úlohu sídelního areálu, která je známa z archeologie, nebyla to pouze obchodní střediska nebo sídla panovníka. Pro obyvatele Mezopotámie byla města rovna civilizaci, tím, co je vlastně definuje od pouště, od stepi, od toho, co je od nich odděleno městskými hradbami. Na město, jakožto urbanistický celek tedy nelze pohlížet pouze z jednoho jediného úhlu pohledu, protože pak mohou unikat a také unikají cenné informace a jakákoliv interpretace pak postrádá patřičnou oporu v pramenné základně. Důležité, a poslední dobou badateli hojně využívané, je pojetí multidisciplinárního přístupu k řešení problému, o který se během své práce také pokusím. Vzhledem ke svému doposud dosaženému vzdělání věřím, že mi to pomůže lépe pochopit postavení Babylonu v rámci Mezopotámie.

Město v kontextu Mezopotámie mělo tedy vždy zvláštní, výsadní postavení, a to napříč celou historií Mezopotámie. Urbanismus obecně má v mezopotamském kontextu skutečně velkou tradici. Pro pochopení pojmu města bylo vytvořeno badateli mnoho teorií, nicméně bylo by chybou domnívat se, že častý pohled, který srovnává město v kontextu řecko – římském, je stejným městem, které se odráží v kontextech mezopotamských³. Nemůžeme srovnávat města antická řecko - římská a

³ Je nutné si uvědomit, že pojem antických měst, který je relativně dobře prozkoumán může mít a pravděpodobně také má své kořeny v oblasti Blízkého východu, respektive Mezopotámie. Dle mého názoru je tedy chybou brát řecko - římskou kulturu jako odrazový můstek pro pochopení urbanismu v Mezopotámii, jež má delší tradici. Mělo by to tedy být právě naopak, základ urbanismu by se měl hledat v oblasti Mezopotámie a jako základ pro interpretaci brát právě městská centra mezopotamská.

města mezopotamská. Musíme na tuto problematiku tedy nahlížet šířeji. Dle van de Mierooa lze na Mezopotámii nahlížet jako na jeden kulturní okruh z hlediska městské kultury, ovšem s dílčími odlišnostmi týkající se Asýrie a Babylonie (van de Mieroop 1997, 249). A vztahy mezi Asýrií a Babylonií se budou týkat i dílčí části této práce, neboť nic nevysvětlí politický význam Babylonu lépe, než dopisy babylonského panovníka s okolními vládci, tedy i s vládci sousední Asýrie.

Starověký Blízký východ, mimo Mezopotámii samotnou, zahrnuje relativně velký geografický prostor s mnoha odlišnými regiony, které mají různé geografické podmínky: íránská náhorní plošina, arabské pouště, anatolské hory, levantské pobřeží Středozemního moře a egyptské nilské údolí. Každá z těchto oblastí má svá vlastní jedinečná specifika, své specifické klimatické podmínky i kulturní pozadí (van de Mieroop 1997, 249).

Města se ale objevují ve všech těchto vyjmenovaných oblastech, v různých okamžicích v historii i v obdobích paralelních s Mezopotámií. Na rozdíl od Mezopotámie samotné však nejsou města v těchto oblastech, tj. mimo samotné centrum území kontrolované Asyřany či Babyloňany, tak zásadními a dominantními prvky jako v samotné Mezopotámii (van de Mieroop 1997, 249).

V mnoha případech se zdá, že urbanismus byl v těchto regionech inspirován právě Mezopotámií⁴, kde byl městský život nedílnou součástí její civilizace, potažmo jejího vidění světa, jakožto nebezpečného místa plného nejrůznějších nebezpečí, které začínaly hned za městskými hradbami, jak už bylo ostatně zmiňováno výše (van de Mieroop 1997,

⁴ Bylo by však příliš zjednodušující tvrdit, že "urbanismus byl v těchto regionech inspirován právě Mezopotámií". Musíme počítat také s vývojem, který vycházel z lokálních podmínek.

249). Ze samotné povahy mezopotamského myšlení je rozdíl v nahlížení na „město“ a „step“ jasně patrný už z textů mytologické povahy⁵. Dá se tak říci, že periferní oblasti starověkého Předního východu přejímaly takové prvky, které byly považovány za symboly nositele civilizace, tj. zejména písmo a urbanismus (Štádler 2013, 3).

Jako v mnoha jiných oblastech, i o oblasti urbanismu platí, že často postrádáme komplexní informace a studie. Často se tak musíme opírat pouze o zlomkovité poznání, které ale pak ztěžuje interpretaci (Štádler 2013, 3). V případě Babylonu máme naštěstí relativně bohatou pramennou základnu, i když by si samozřejmě zasloužil větší pozornosti badatelů, a to nejen na poli písemných pramenů, ale také archeologie. Nicméně současný stav lokality vlivem vysoké hladiny spodní vody a také nestabilní politické situace v oblasti nedovoluje další výzkumy.

⁵ Například jeden z nejznámějších mezopotamských textů, Epos o Gilgamešovi, kde je jasně vidět rozdíl mezi panovníkem, vzešlým z civilizace městské a Enkiduem, který byl jeho pravým opakem, bytostí skoro zvířecí, kterou až pobyt s lidmi změnil, zcivilizoval. I zde je možné dle mého názoru vidět rozpor mezi nahlížením na město, tedy civilizaci a na step, tedy nebezpečnou oblast kde žijí divoké bytosti, nestvůry a kde číhá mnohé nebezpečství.

3 NÁBOŽENSTVÍ

V této kapitole se pokusím nastínit, jakým způsobem vůbec podchytit termín náboženství. Pokud se mám nějak pokusit interpretovat Babylon jakožto významné náboženské centrum, jímž v prvním tisíciletí před Kristem beze sporu byl, musím učinit pokus o pochopení myšlení starověké populace, která v Mezopotámii tehdy žila. V této snaze může pomoci archeologie, respektive její teorie o symbolických systémech a symbolech obecně.

Je totiž nutné si uvědomit, že pokud se snažíme poodkrýt myšlení předchozích kultur, nemůžeme na problém nahlížet prostřednictvím naší, tj. analytické mysli. Pochopit, jak žila a přemýšlela generace, která tu naší přímo předcházela, není lehký úkol. Natož se o totéž pokoušet v případě, kdy nás dělí tři tisícovky let.

3.1 Symbolické myšlení

Pokud se snažíme rozkrýt, proč se Babylon stal tak významným náboženským centrem, musíme se nutně ponořit i do světa symboliky a mýtů. Co vedlo starověkou společnost k tomu, že učinila z Babylonu symbol celé své kultury? Vždyť i asyrští panovníci, kteří v oblasti často hráli velmi významnou roli, pokládali za životně důležité pro správný chod říše ovládnutí právě Babylonu. Ať už formou darů, úplatků či násilnou vojenskou akcí. Ke správnému pochopení toho, proč tak jednali, se musíme nutně zaobírat také náboženstvím a symbolickým systémem, kterému věřili a který byl v té době funkční. Musíme tedy i na Babylon pohlížet jako na symbol.

Symbolické myšlení je totiž velmi silně spjato s duchovním životem, který byl v Mezopotámii velmi silně rozvinut vlastně po celou dobu její historie. A právě duchovní život je to, co odlišuje člověka od zvířat. Náplní duchovního života a společenského vědomí tvoří postupně se rozvíjející

soubor poznatků a vědomostí o světě⁶, idejí a názorů na lidskou existenci jako takovou. Řešení problémů vztahů bytí a vědomí je pak závislé na základní filozofické orientaci (Podborský 1999, 36).

3.2 Pojem náboženství

Náboženství je od pradávna atributem lidského rodu (Podborský 2006, 5). Obsahem každého náboženství je mimo jiné etika, morální kodex, ze kterého vychází právní řád a tím pádem i základ světového názoru (Podborský 1994, 11-14).

Jak už bylo naznačeno v úvodu této kapitoly, náboženství je natolik komplikovaným a komplexním termínem, že je potřeba vymezit ho v rámci této práce. Je tomu téměř u všech hojně využívaných termínů, a stejně to platí i u pojmu náboženství. Na první pohled je vše jasné, srozumitelné, při bližším pohledu se ale začne vynořovat řada otázek a problémů. Vyjde najevo, že český pojem náboženství je nejednoznačný, a stejně tak tomu platí i jeho cizojazyčných ekvivalentů. Je mnoho nejrůznějších definic náboženství, pro tuto práci⁷ jsem zvolil termínu náboženství ve smyslu určitého systému myšlení, představ a jednání lidského jedince i celé společnosti a odlišení takového systému od jiných, profánních představ a jednání (Tydlitátová 2010, 10-12). Archeologické doklady poskytují bohužel okleštěný pohled na symbolický systém i náboženské myšlení a život (Eliade 1995, 60), nicméně pro oblast Mezopotámie se můžeme opřít o písemné prameny, které práci do značné míry usnadňují a umožňují tak nahlédnout do světa minulých populací.

Podle M. Eliadea (2006) je porozumění nábožensky smýšlejícího člověka velmi obtížným úkolem. Je nutné si uvědomit naše vlastní

⁶ Jež obyvatelé Mezopotámie rádi sestavovali ve formě lexikálních příruček a nejrůznějších seznamů.

⁷ Jakožto i pro svou vlastní představu náboženství.

nahlížení na náboženství, které je silně ovlivněno prostředím, ve kterém reálně žijeme. Ať si to přiznáme nebo ne, západní kultura je silně prodchnuta křesťanskou vírou a jejími způsoby. Eliade radí zaměřit se na folklor evropských národů, kde se dá doposud rozpoznat řada archaických "náboženských situací" (Eliade 2006, 107). V případě sledovaných písemných pramenů je předpokladem, že panovník byl člověk velmi zbožný, musel plnit mimo svých vladařských povinností i kultovní funkce, a to platí zejména pro vládcy babylonské, kteří byli pevně spjati s chrámem boha Marduka v Babylonu. Z královských nálezů, dopisů a dalších zdrojů by tedy měly vyplynout závěry, které pomohou rekonstruovat význam Babylonu po stránce duchovní, tedy náboženské.

Pokud se zaměřím na další myšlenku Eliada o sledování folkloru, pak je dle mého názoru na místě velká opatrnost⁸. To, co platí pro oblast Evropy, se podle mě nedá dost dobře aplikovat na oblast Mezopotámie, jelikož původní náboženské systémy Babyloňanů byly několikanásobně překryty jinými systémy, ať už křesťanskou misíí, zoroastrismem, judaismem či posléze učením Proroka Mohammeda. Hledat v současném světě prvky odkazující se na chrámová společenství z doby prvního tisíciletí před Kristem je dle mého názoru velmi problematické, ne-li zcela nemožné.

Pro účely této práce a jako externí evidenci pro oblast náboženství byla zvolena archeologie, respektive hmotné pozůstatky kultu, tedy zejména artefakty a chrámové komplexy. Je možno usuzovat, že na základě velikosti a honosnosti chrámů a moci zde uctívaných bohů lze usuzovat na důležitost centra. V případě Babylonu se tedy jedná zejména o boha Marduka, a jelikož toto božstvo stálo na vrcholu babylonského pantheonu v prvním tisíciletí před Kristem, je to zjevný indikátor důležitosti

⁸ Tím spíše, že o mezopotamském folkloru máme jen velmi kusé informace. Většina našich znalostí se týká oficiálního náboženství.

města v celé Babylonii, potažmo v celé oblasti, kterou kdy Novobabylonská říše ovládala.

Archeologie však dokáže postihnout jen formální stránku kultovních jevů⁹. Rekonstruovat vnitřní podobu kultu však bez problémů nelze (Podborský 2006, 45). Pro ucelenější představu je proto nutné konzultovat závěry z vícera oborů, například religionistiky, etnologie a dalších.

Mezopotamské pojetí náboženského charakteru z velké části představuje míšení vlivů, střetává se civilizace městská, tedy urbánní a nomádská, střetávají se různé kulturní okruhy a etnika. Mezopotamské pantheonu na toto uměly reagovat dle mého názoru relativně pružně a mnohdy originálním způsobem. Praktickým příkladem tohoto je začlenění nomádských božstev do urbánního, tedy chrámového kultu prostřednictvím sňatku. Například nomádský bůh *Martu*¹⁰ byl ožen s "městskou" bohyní *Adnigkidu*, čímž byl začleněn do chrámového uctívání (van de Mieroop 1997, 216).

⁹ Tedy místa kultu, sakrální předměty, popřípadě obětiny.

¹⁰ Sumersky, akkadsky pak *Amurru*

4 GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ

Dle mého názoru je poloha města obecně velmi signifikantním znakem jeho důležitosti. Městská centra vznikala vždy tam, kde k tomu byly výhodné geografické podmínky, popřípadě tam, kde panovník potřeboval zvýšit svůj vliv a dokázat svou moc, nebo na důležitých obchodních křižovatkách. Ideální místo pro založení města by mělo splňovat co nejvíce těchto podmínek a na příkladu Babylonu se pokusím dokázat, zda tomu tak skutečně bylo.

Velkou roli ve zvyšujícím se významu tohoto městského centra dle mého názoru hrála role boha Marduka, který postupně přebíral atributy ostatních bohů a napomáhal tak k náboženskému významu města. Díky tomu se mohl stát Babylon centrem kulturním, jelikož chrámové komplexy byly mimo jiné centry kultury a vzdělanosti. A jelikož chrámové hospodářství bylo velmi rozvinuté, navazovala na sebe tato instituce také obchod. V případě Babylonu, jehož geografická poloha se mi zdá velmi výhodná¹¹, do tohoto schématu zasahuje také role hlavního města státu, sídla panovníka¹². Z uvedených faktů vyplývá, že kdo ovládal v prvním tisíciletí před naším letopočtem Babylon, mohl se prohlašovat za vládce celé oblasti. I z tohoto hlediska se asyrští panovníci snažili ovládat Babylonii skrze Babylon, ať už vytvářením personální unie, různou formou ústupků a úplatků městskému obyvatelstvu či vrstvě kněží, uctívání a dary pro tamní chrámové komplexy a bohy.

Pokud se podíváme na mapy Babylonie (obr. 1 a obr. 2), pak uvidíme, že město Babylon (obr. 3) bylo více méně v centru Mezopotámie, relativně blízko Elamu, Asýrii, Syropalestině. Je možné, že

¹¹ Vzhledem ke vzdálenostem mezi centrem, tedy Babylonem a periferií. Výměna a přerozdělování zboží tak mohly lépe fungovat díky kratším vzdálenostem.

¹² Vyjma výjimek, například panovníka *Nabonida*. Přestěhování hlavního města mimo Babylon pak de facto vedlo k zániku babylonské nezávislosti jakožto říše. Již nikdy poté potom Babylonie nebyla samostatným státem.

i díky této své poloze se nám dochovalo tolik písemností rázu zahraniční politiky. Babylonie byla oblastí centrální, ne periferií. Pokud bychom její polohu srovnali například s Egyptem či Anatólií, tak tyto oblasti byly od dění vzdálenější. A vzdálenost centra od periferie je dle mého velmi důležitá z hlediska efektivní správy či udržení nadvlády nad vzdálenější oblastí. A platí to i o obchodu či diplomatických stycích. Je složitější udržovat diplomacii se státními celky, se kterými přímo nesousedíme. Zejména, pokud se mezi danými státy nachází nepřátelské území. Babylonie tím, že více či méně přímo sousedila s většinou důležitých politických hráčů v oblasti, mohla být těchto problémů ušetřena. Město Babylon mohlo tedy dle mého názoru čerpat ze své výhodné geografické polohy.

Ostatně, tím, že do oblasti Mezopotámie přicházela v průběhu staletí stále nová etnika, která se zde usazovala či migrovala dále, můžeme doložit důležitost oblasti. Aramejci například zabrali dokonce některé oblasti přímo sousedící s Babylónem, ovládali tedy jeho zemědělské zázemí. Máme písemné doklady o tom¹³, že pozemky navrátili původním babylonským obyvatelům, nicméně i ti z určité části dříve přišli do oblasti v jiných migračních vlnách. Více o této tématice pojednává například Michael Jursa (2004) v kapitolách o politickém vývoji Babylonie.

Další výhodou spatřuji v charakteru krajiny, která je kolem města Babylónu, respektive v celé Babylonii. Nížiny bez větších terénních dominant představují jistě snadnější možnost cestování, než poskytují horské oblasti. Přítomnost velkých řek napomáhá nejen obchodu, ale také usnadňuje cestování v oblasti. Ne nadarmo vznikají vyspělé civilizace často kolem velkých vodních toků.

¹³ Viz. Dále v textu.

5 PRAMENNÁ ZÁKLADNA

Pramenná základna této práce se zakládá na písemných pramenech, a to zejména z doby prvního tisíciletí před Kristem. Využíváno je královských nápisů, dopisů a dalších písemností, které pomohou osvětlit kulturní, náboženský i politický význam Babylonu.

Do textu práce jsou zařazeny babylonské kroniky 1-7¹⁴ s drobnými přesahy do pozdějších dob tam, kde to bude případně potřeba. Je nutné si uvědomit, jakým stylem jsou tyto texty psány. Často je nutné číst mezi řádky a porovnávat získané údaje z kronik s poznatky z archeologie a dalšími písemnými prameny, dopisy, mezinárodní korespondencí i biblickými odkazy na Babylon, jež jsou překvapivě velmi hojné. Každý z těchto zdrojů nám ukáže střípek obrazu a jedině jeho pečlivým složením si můžeme udělat rámcový pohled na důležitost města. Interdisciplinární přístup je v moderním bádání již nutnost, protože jinak unikají důležité informace. O tento přístup se zde pokusím svými skromnými silami.

5.1 Babylonské kroniky

O tom, kdo tyto kroniky sepsal, nevíme v podstatě vůbec nic. To ovšem nebrání vzít jejich obsah v potaz, jelikož nabízejí líčení událostí v jejich nejprostší formě. Tyto kroniky byly zřejmě obecným zdrojem informací o všem důležitém, co se v té které době v Babylonii událo. Prvních sedm kronik pokrývá období od vlády *Nabû-nasira*¹⁵ do roku 539 před naším letopočtem¹⁶. Kroniky popisují události jednotlivých let vlády

¹⁴ Období vlády *Nabû-nasira* (747-734 př. n. l.) až po dobu vlády *Nabonida* (556-539 př. n. l.)

¹⁵ 747-734 př. n. l.

¹⁶ Perské ovládnutí Babylonu. Hovořit zde o dobytí mi přijde příliš nadsazené, jelikož Peršané byli de facto do země pozváni jako osvoboditelé od vlády panovníka, který nevládl podle babylonských tradic.

babylonských panovníků. Bohužel, některé části textu jsou ztraceny a chybí tak důležité informace, které musíme rekonstruovat pomocí externích zdrojů. Chybějící data máme zejména pro konec vlády Sargona II. a počátek vlády jeho syna *Sinacheriba*. Další chybějící údaje máme z období po nástupu *Šamaše-šuma-ukína*¹⁷ a chybějí až do nástupu vlády panovníka *Nabopolassara*¹⁸, z jeho vlády pak chybějí roky 4-9 včetně. Události vlády chybí také v posledním desetiletí vlády *Nabukadnezara*¹⁹ a chybí až do třetího roku vlády panovníka *Neriglissara*²⁰. Chybí také záznamy o třech měsících vlády panovníka *Labaši-Marduka* (Grayson 2000, 10–14).

Pokud se jedná o obsah kronik, zaměřují se zejména na události v Babylonii, zejména co se týče babylonských panovníků. Pisatelé kronik jsou dle A. K. Graysona (2000) objektivní a nestranní. Soudí tak na základě toho, že jsou v textech běžně vylíčeny události vojenských porážek z rukou nepřátel Babylonie. Jeden z mnoha takových příkladů se odehrál v třetím roce vlády panovníka *Nabû-nasira*, kdy podnikal nájezdy na babylonské panství asyrský král *Tiglat-pilešsar III.* (Grayson 2000, 10).

Politické soupeření mezi asyrským a babylonským panstvím bylo v podstatě nepřerušené, a vojenské porážky jsou objektivně vylíčeny v babylonských textech, což nám dává dobrý obrázek o tom, že snaha vylíčit objektivní pravdu nebyla zastřena intervencemi ze strany babylonských vládců.

¹⁷ 669 př. n. l.

¹⁸ 626 př. n. l.

¹⁹ 595 př. n. l.

²⁰ 557 př. n. l.

5.2 Kronika 1

První kronika pokrývá období vlády *Nabû-násira*²¹ do vlády panovníka *Šamaše-šuma-ukína*²². Je zachována ve třech opisech. Text je rozdělen do dvou sloupců po obou stranách tabulky, má tedy podobné členění jako Kronika 7²³.

Text začíná poškozenou částí, nicméně vyplývá z ní událost vedoucí k přerušení slavnosti Akítu. První kompletně dochovanou částí textu je nástup *Tiglatpilesara III.* na asyrský trůn a jeho válečné tažení na území Babylonie ve stejném roce²⁴. Za vlády *Nabû-násira* jsou zmiňovány ještě tři další události, a to rebelie v *Borsipě*, změny vlády v *Elamu*²⁵ a konečně královou smrtí²⁶. Text vypočítává jednotlivé roky jeho vlády a zmiňuje jeho nástupce *Nabû-nádin-zéra*. Jeho vláda byla krátká, pouze dvouletá a byla ukončena násilnou smrtí. Uzurpátor *Nabû-šuma-ukín II.* však nevládl ani dva měsíce²⁷ a byl nahrazen *Nabû-mukín-zérím*²⁸ (Grayson 2000, 14-15).

Po těchto událostech do Babylonie vtrhl opět *Tiglatpilesar III.*, zajal *Nabû-mukín-zéra* a sám si nárokoval babylonský trůn. Vládu si zde

²¹ 747-734 př. n. l.

²² 668-648 př. n. l.

²³ Tabulky 2-6 nejsou děleny do sloupců, to vede k domněnce, že opisy tabulek 1 a 7 byly sepsány stejným písařem.

²⁴ Událo se ve třetím roce vlády *Nabû-násira*.

²⁵ Stalo se v pátém roce vlády *Nabû-násira*.

²⁶ 14. rok jeho vlády.

²⁷ Podle textu vládl přesně měsíc a dva dny.

²⁸ Tento panovník si trůn udržel celkem tři roky, pocházel z kmene *Bít-Ammukani*.

podržel dva roky do doby své smrti²⁹. Jeho nástupce *Salmanassar V.* má v kronice jediný záznam za celou dobu své vlády³⁰, a to, že "Zpustošil Sumer". Po jeho smrti se personální unie Babylonie a Asýrie opět rozpadla, v Asýrii vládl Sargon II. a v Babylonii vládl král *Merodach-baladan II.* Zde se záznamy opět trochu rozšiřují, a tak se dozvídáme o bitvě u *Deru*³¹ v druhém roce jeho vlády, změny panovníka v *Elamu* v pátém roce jeho vlády válečné výpravě do neznámé oblasti³² v desátém roce jeho vlády³³. Jeho vláda končí konfrontací se Sargonem II.³⁴ a jeho úprkem do *Elamu* (Grayson 2000, 15-16). Konec vlády Sargona II. se bohužel z textu nedozvídáme, je totiž příliš fragmentární. Když se text stává opět čitelným, dozvídáme se, že na trůn nastupuje jeho syn - *Sinacherib*. Velká část textu popisuje snahu tohoto panovníka vládnout Babylonii prostřednictvím série loutkových vladařů³⁵. Za jeho vlády se z *Elamu* vrací *Merodach-baladan II.*, se kterým *Sinacherib* musí soupeřit o nadvládu nad Babylonií. *Aššur-nádin-šumi*, *Sinacheribův* syn se na trůně udržel šest let, byl poražen *Elamity* a nahrazen *Elamem* zvoleným panovníkem *Nergal-ušézibem*. Ten se však po bitvě s asyrskými vojsky dostal do zajetí a na babylonský trůn byl dosazen *Mušézib-Marduk*. Za jeho vlády sledujeme dva záznamy, a sice opětovnou změnu na

²⁹ Celkem 18 let byl králem Asýrie.

³⁰ Vládl ale celých 5 let.

³¹ 720 př. n. l.

³² Text je zde poškozen.

³³ Celkem vládl 12 let.

³⁴ Období jeho vlády je vyplněno zejména vojenskými akcemi proti různým cílům, nicméně je důležité i z hlediska náboženského cítění. Více o tomto je zmíněno v kapitole Interpretace Kroniky 1.

³⁵ Například *Bel-ibni*, který vládl tři roky. Neukázal se však jako vhodná volba a byl pro zradu odstraněn z trůnu i se svými úředníky a nahrazen *Sinacheribovým* synem.

elamském trůnu³⁶ a bitvu u *Halulu*. Ve čtvrtém roce panovníkovi vlády se dozvídáme, že byl elamský panovník stížen paralýzou a *Mušézib-Marduk* byl sesazen. Nicméně chybějí záznamy o tom, kdo vládl místo něj. Po zbývající období vlády *Sinacheriba* se pouze dozvídáme, že: "*Po osm let nebyl v Babylonu žádný král*". (Grayson 2000, 16).

Zbývající text první kroniky se zaměřuje³⁷ na vládu *Asarhaddona*³⁸, která je vyplněna mnoha vojenskými akcemi na mnoha frontách. Bojovalo se v Elamu, Egyptě i na území samotné Mezopotámie. Po jeho smrti nastupuje na asyrský trůn *Aššurbanipal* a trůn babylonský připadá jeho bratru *Šamaši-šuma-ukínovi*. Během jeho vlády byly z *Aššuru* do Babylonu navraceny ukořistěné sochy bohů a dozvídáme se také o popravě babylonského soudce (Grayson 2000, 16-17).

5.2.1 Interpretace Kroniky 1

Období pokrývající náplň této kroniky je naplněno politickou nestabilitou v Babylonii, kdy je časté střídání na trůnu nejrůznějšími uzurpátory nahrazováno asyrskými intervencemi a krátkými epizodami nadvlády Asýrie nad Babylonií.

Pro tuto práci je důležité zmínit, že Sargon II. se účastnil slavností *Akítu* v Babylonu, čili vystupoval jako následovník babylonských tradic (Greyson 2000, 15 - 16). Oproti babylonským panovníkům obecně králové asyrského původu podnikali více válečných výprav. Zatímco pro panovníky z babylonské kulturní tradice byla tato aktivita spíše okrajovou záležitostí, jak by se mohlo zdát z dochovaných písemných pramenů, pro

³⁶ Nyní skrze revoluci.

³⁷ S výjimkou závěrečné pasáže.

³⁸ Vládl 12 let.

panovníky asyrské to bylo naopak základem jejich autority³⁹. Ovládnutí Babylonie, respektive Babylonu jakožto jejího centra bylo důležitým faktorem dokazujícím politickou i kulturní nadvládu. Asyrští vládci se proto snažili všemožnými prostředky⁴⁰ docílit trvalé nadvlády, nicméně bez většího úspěchu.

Kronika 1 si všímá také zahraniční politiky, zejména *Elamu*, kdy sleduje změny na jeho trůnu. Vynechán není ani Egypt, který byl za vlády *Asarhaddona* dobyt asyrskými vojsky.

Co se týče náboženství, tak nejen odkaz na jednání Sargona II. je důležitý. Za důležitý fakt pro tuto práci považuji také "návrat bohů" z *Aššuru* do Babylonu, jelikož to opět posilovalo jeho náboženskou důležitost. Babylon byl opět osídlen svými bohy a mohl tak opět vzkvétat. Ať už se jednalo o další pokus o naklonění si babylonského obyvatelstva či za tím byl jiný záměr, jednoznačně to prestiž města posílilo.

5.3 Kronika 2

Tato kronika pokrývá pouze období vlády babylonského panovníka *Nabopolassara* od jeho nástupu na trůn⁴¹ po jeho třetí rok vlády⁴². Předchozí kronika končí rokem 669 před naším letopočtem, je tedy velmi

³⁹ Nedá se říci jednoznačně, že by pro babylonské panovníky bylo válčení na okraji jejich zájmu. Babylonští králové podnikali válečné výpravy stejně často jako jejich asyrští kolegové. Rozdíl mezi oběma zeměmi tkví především v tom, že v asyrské královské ideologii hrál podstatně významnější úlohu obraz panovníka jako nepřemožitelného vládce (snad v návaznosti na královskou ideologii akkadského období), zatímco babylonský panovník zdůrazňoval v památkách oficiálního charakteru spíše mírové aspekty svého panování (zde lze pravděpodobně spatřovat vliv raně dynastické tradice).

⁴⁰ Vojenskými akcemi, kulturní sounáležitostí, prostřednictvím loutkových babylonských vládců, personální unií apod.

⁴¹ 626 př. n. l.

⁴² 623 př. n. l.

pravděpodobné, že část zápisů chybí nebo byly tabulky s nimi zničeny, či se doposud nenalezly. Chybějící údaje tedy pokrývají období 41 let (Grayson 2000, 17).

První část této kroniky se věnuje událostem před *Nabopolassarovým* nástupem na trůn, je doplněna údaji o nepřátelství mezi Babylonií a Asýrií. Po jmenování babylonského panovníka v Babylonu a počátečním neúspěchu *Sín-šarra-iškuna* započali Asyřané masivní útok na město *Nippur*. *Nabopolassar* ustoupil do *Uruku*, kde se odehrála bitva, ve které byli nuceni Asyřané ustoupit. Další velké válečné střetnutí se před Babylonem a opět byli Asyřané zahnáni na útek. Po tomto vyprávění se dozvídáme, že: "Po dobu jednoho roku nebylo v zemi⁴³ krále". Toto sdělení je následováno informací, že *Nabopolassar* vystoupal na trůn v Babylonu. Posledních několik řádek tohoto značně poškozeného textu začíná formulí: "První rok vlády Nabopolassara". Také se dozvídáme zajímavý údaj z oblasti náboženské, a sice že: "Bohové ze *Sús*⁴⁴ byli navraceni do *Sús* (Grayson 2000, 17-18).

Následující rok *Nabopolassarovy* vlády je doslova naplněn informacemi ze všech oblastí života. Dozvídáme se, že byla velká panika v Babylonu, ovšem o důvodu tohoto stavu záznamy mlčí. Bohové *Šapazzu* byli přivezeni do Babylonu, asyrská armáda napadla *Sallat*, bohové *Sipparu* vstoupili do Babylonu a konečně že *Nabopolassar* vytáhl se svou armádou vstříc Asyřanům⁴⁵. Babyloňané byli však přinuceni ustoupit (Grayson 2000, 18).

V druhém roce *Nabopolassarovi* vlády opět vpadli Asyřané do Babylonie, proběhlo vojenské měření sil, kronika pouze konstatuje, že: "Nebylo ničeho dosaženo". Třetí rok vlády je v záznamech silně

⁴³ Tzn. Babylonii.

⁴⁴ Odvezeni byli Asyřany po jejich válečné výpravě.

⁴⁵ K městu *Sallatu*, které zabrali Asyřané, avšak nedobyl ho zpět.

poškozen, nicméně z fragmentů textu je jasné, že nepřátelství mezi Asýrií a Babylonií pokračovalo. Je také zmíněno povstání v *Deru* proti asyrské nadvládě a zbytek přeložitelného textu ještě hovoří o rebelech (Grayson 2000, 18).

5.3.1 Interpretace Kroniky 2

I když pokrývá tento značně fragmentární text pouhé tři roky vlády jednoho jediného panovníka, přesto nám dává dostatek informací o politickém dění i o kulturním životě v Babylonu. Soupeření mezi velmocemi Asýrií a Babylonií pokračuje. Je velkou škodou, že nevíme nic o původu zmiňované paniky v Babylonu, jež mohla mít mnoho příčin. Případný strach z Asyrské invaze může být pouze jedním z faktorů, nemyslím si však, že by tento důvod byl tím hlavním, vždyť Asýrie se snažila Babylonii ovládat neustále. Mohlo se tak jednat například o propuknutí epidemie nemoci či rozšíření se nedobrych omin mezi prostý lid. Bez bližších informací jsou toto ale pouhé dohady autora textu⁴⁶.

O náboženském rozměru Babylonu se dozvídáme to, že byly zřejmě přivezeny sochy z města *Šapazzu*⁴⁷. Doslova se dozvídáme, že: "Šamaš a bohové *Šapazzu* přišli do Babylonu" a také, že: "Dvacátého dne⁴⁸ bohové přišli do Babylonu". Návštěvu bohů zřejmě reprezentovaly jejich sochy, které sem byly dopraveny. Z textu ovšem není patrný důvod tohoto přesunu, není jasné, zda se jednalo o válečnou kořist a doklad nadřazenosti Babylonu či součást náboženského rituálu.

⁴⁶ V textu se uvádí termín *ḫattu*, který může mít celou řadu významů – často označuje hrůzu způsobenou božstvy nebo panovníky (např. ve válce).

⁴⁷ Šá-pa-az-zu v akkadském originále.

⁴⁸ Měsíce *Sivanu/Tammuzu*.

5.4 Kronika 3

Tato část textu pokrývá období desátého až sedmnáctého roku vlády *Nabopolassara*⁴⁹. V podstatě celý text se týká válečných výprav podnikaných babylonským panovníkem proti asyrské moci, babylonský panovník přijímal tributy od podrobených národů, města na horním toku Eufratu byla vydrancována. V jedenáctém roce vlády babylonského krále se jeho armády dostaly až do srdce Asýrie a oblehli *Aššur*. Asyrská protiofenziva je sice zahnal zpět, ale poté byli Asyřané opět poraženi. Na scénu navíc nastupují také médská vojska, která zaútočí na *Arapu*. Médové jsou zmiňováni i v dalším roce vlády *Nabopolassara*, tedy jeho dvanáctém, kdy oblehnou *Ninive* a získají *Aššur* (Grayson 2000, 18).

I třináctý rok vlády je vyplněn vojenskými taženími proti cílům na horním toku Eufratu. Zmíněna je také asyrská armáda, nic bližšího o ní ale nevíme. Text s čtrnáctým rokem vlády je velmi silně poškozen, zmiňován je médský král *Kyaxarés*, který oblehl *Ninive*, po třech měsících ho dobyl a asyrský král, *Sín-šarra-iškun* pravděpodobně⁵⁰ zemřel. Po tomto úspěchu se *Kyaxarés* navrátil domů. O asyrském panství se dozvídáme jen to, že: "Kdosi se chopil vlády v *Charránu*" (Grayson 2000, 18-19).

Onen "kdosi" byl *Aššur-ubalit II.*, poslední asyrský panovník. Je zmiňován u příležitosti 16. roku vlády *Nabopolassara*, který proti němu vytáhl do *Charránu*. Asyrský král město opustil a spolu s egyptským spojencem se stáhl. Později⁵¹ se jej pokusil opět dobýt, nicméně zbytek tabulky je velmi silně poškozen, zřejmě město oblehl a opět byl přinucen k ústupu, když dorazil zbytek babylonské armády a obklíčení prolomil.

⁴⁹ 616-609 př. n. l.

⁵⁰ Zde je text velmi silně poškozen.

⁵¹ V sedmnáctém roce vlády panovníka *Nabopolassara*.

Babylonské válečné tažení pokračovalo až k hranicím *Urartu*, detaily této akce jsou však neznámy, zbytek textu se nedochoval (Grayson 2000, 19).

5.4.1 Interpretace Kroniky 3

Jak je patrné z této části textu, i Babyloňané byli schopni efektivních vojenských akcí. V podstatě celé období vlády panovníka *Nabopolassara* je vyplněno více či méně intenzivními boji, a to nejen s Asyřany. V oblasti Mezopotámie bylo nutno počítat také s dalšími politickými hráči, ať už to byly malé nomádské kmeny, samostatná města či velké národy, o kterých se postupně dozvídáme z písemných i archeologických dokladů, jako byli Médové, či tradiční hráči v oblasti, jako byl Egypt. Dozvídáme se tak detaily poražených národů i průběhy obléhání měst, zejména těch, na druhou stranu nemáme žádné informace o dění přímo v Babylonu či Babylonii obecně. Evidentně události zahraniční expanzivní politiky zastínily vše ostatní, co se mohlo v mírových dobách zdát autorům textů zajímavé na domácí půdě.

Jistě není nezajímavým faktem, jakým jsou v textu zmiňováni jednotliví panovníci. Asyrský král je zmiňován jako šár^{kur} *Aš-šur*, tedy král Asýrie, babylonský panovník je v textu označován jako šár *Akkad^{ki}*, tedy král země *Akkadu*. Médský panovník je pak označován pouze svým jménem, v textu tedy *Ú-ma-kiš-tar*. O egyptské pomoci se dozvídáme jen jako o egyptské armádě, která je v textu označována jako^{kur} *Mi-sir*.

5.5 Kronika 4

Vyprávění Kroniky 4 začíná tam, kde končí předchozí text, tedy osmnáctým rokem⁵² vlády babylonského panovníka *Nabopolassara* a pokračuje do jeho dvacátého roku vlády⁵³. V tomto období jsou zmiňovány

⁵² 608 př. n. l.

⁵³ 606 př. n. l.

dvě babylonské armády, jedna je vedena *Nabopolassarem*, druhá jeho synem, korunním princem *Nabukadnesarem*. Jména lokací armád jsou na porušeném místě textu, nicméně by měla být někde na území státu *Urartu*. Jakmile začal *Nabukadnesar* provádět nájezdy a vylupovat města, jeho otec se vrátil do Babylonu. Když se do Babylonu vrátil korunní princ s kořistí, jeho otec opět vyrazil do pole a obsadil a vyloupil město *Kimuhu* na horním toku Eufratu. Událostem okolo tohoto města se věnuje i následující rok, tedy dvacátý rok vlády *Nabopolassara*, kdy jej dobudou Egypťané. Babyloňané mezitím dobyjí a obsadí několik měst jižně od *Kimuhu*. Soupeřením mezi Egyptem a Babylonií text končí (Grayson 2000, 19).

5.5.1 Interpretace kroniky 4

Jelikož je text relativně krátký, nedozvídáme se z něj příliš mnoho informací. Nicméně poprvé se kroniky zmiňují o organizaci nájezdů, kdy jednu armádu vede panovník sám a druhou jeho korunní princ. Je tak zřejmé, že touto praxí získával budoucí následovník potřebné zkušenosti v poli i s vedením armády. Je také vidět, že byla dobře zajištěna vláda v době nepřítomnosti v Babylonu. Pokud byl přítomen král, korunní princ velel armádě a naopak. Byl tak zajištěn kontinuální dohled královské moci nad celým tažením a nepřátelům Babylonie nebyl dán čas na oddech a nabrání sil.

5.6 Kronika 5

Kronika 5 navazuje ve vyprávění na konec předchozího textu, začíná tedy dvacátým prvním rokem⁵⁴ vlády *Nabopolassara* a pokračuje až do desátého roku vlády panovníka *Nabukadnesara II.*⁵⁵ Bohužel, text je

⁵⁴ 605 př. n. l.

⁵⁵ 595 př. n. l.

na mnoha místech velmi poškozen a ucelené informace z tohoto zdroje nám tak unikají. V první části textu se dozvídáme, že zatímco byl král v Babylonu, jeho syn *Nabukadnesar II.* vedl armádu vstříc Egypťanům a střetl se s nimi u města *Karchemiše*. Egypťané byli na hlavu poraženi, text této části končí oznámení o smrti *Nabopolassara* a nástupu na trůn *Nabuchadnessara II.* (Grayson 2000, 19-20).

První roky vlády tohoto vládce jsou vyplněny dalšími vojenskými taženími na západ, v textu jsou zmiňovány tributy od porobených vládců a měst, například od *Aškelonu*. Text je poškozen, dozvídáme se však opět také něco z domácího dění, a to účast panovníka na slavnostech *Akítu*. Od čtvrtého roku vlády dále se vojenská tažení odehrávala v Palestině proti egyptskému soupeři, kde obě strany utrpěly několik porážek. Babylonský vládce se poté⁵⁶ vrátil do Babylonu, kde reorganizoval podobu svého jezdeckva a vozatajstva. Výpady na západ pokračovaly v šestém roce jeho vlády, kdy se ovšem jejich cílem staly zejména arabské kmeny v poušti (Grayson 2000, 20).

Sedmý rok vlády je vyplněn velkou událostí, o které máme doklady také z dalších zdrojů, zejména z knih Starého zákona, a sice dobytím Jeruzaléma, které je v textu nazýváno jako "Město Judy"⁵⁷. Panovník sám usedl na zdejší trůn, jak je z textu patrné. Další část textu je opět silně poškozena, nicméně se zdá, že další rok⁵⁸ vlády byl vyplněn dalším vojenským tažením a střetem s dalším vládcem, zřejmě elamským⁵⁹. Zbytek textu je velmi špatně dochován, nicméně dozvídáme se o rebelii v Babylonii⁶⁰, která zahrnovala vojenské kruhy a vyústila v masové popravy.

⁵⁶ V pátém roce své vlády.

⁵⁷ Ál Ia-a-hu-du v akkadském znění.

⁵⁸ Tedy devátý rok vlády panovníka *Nabukadnesara II.*

⁵⁹ Zde je tabulka odlomena, nicméně ze zbytků textu je možné, že se jednalo o *Elam*.

⁶⁰ V desátém roce vlády panovníka.

Zmíněny jsou také další vojenské akce na západě, a to jak v desátém, jak v jedenáctém roce vlády *Nabukadnesara II.* (Grayson 2000, 20).

5.6.1 Interpretace kroniky 5

I když je text velmi silně poškozen, dokážeme rekonstruovat alespoň rámcově situaci v Babylonii. Celé období je vyplněno soupeřením s okolními státy, zejména Egyptem, jehož pomoc Asýrii vyšla nazmar. Dozvídáme se o rebelii v Babylonii, do níž byly zapleteny vojenské kruhy, bohužel nevíme nic o jejím důvodu či bližších podrobnostech. Dle mého názoru je docela dobře možný fakt, že při současné expanzi státu a vzdálenosti panovníka od centra dění přímo v Babylonu to byl pokus o nastolení jiné rovnováhy sil. Je možné, že se vojenské kruhy obávaly přílišné moci panovníků, kteří získávali slávu a velkou válečnou kořist na svých taženích. Možná šlo také o obavy zajištění neustále se natahujících zásobovacích tras pro vojsko a neúměrného nárůstu území, které bylo nutné bránit. V podobné situaci se nedlouho před Babylonií ocitla také Asýrie, když se jí podařilo, byť na krátký časový úsek, ovládnout dokonce i Egypt. Vnitřní krize a obrovský rozsah území, které hrozilo neustálými rebeliemi, pak vedla k zániku této mocnosti. Myslím, že je možné, že se armádní velitelé obávali stejného scénáře i v podobě Babylonské říše, a tak se rozhodli zakročit. Z textů se však dozvídáme, že celá věc skončila masovými popravami, takže moc panovníka nebyla ohrožena, i když o průběhu samotného povstání, jeho rozsahu či délce trvání nevíme vůbec nic. Nemohlo být ale dlouhé, protože se jedná jen o jediný záznam v jednom roce panování *Nabukadnesara II.* Nicméně z tohoto údaje lze usuzovat, že Novobabylonská říše ještě zdaleka nebyla vnitřně upevněna tak, aby se panovník nemusel obávat vnitřní opozice.

5.7 Kronika 6

Tento text je koncentrován pouze na třetí rok vlády panovníka *Neriglissara*, to znamená, že mezi kronikami 5 a 6 chybí záznamy o vládě

Nabukadnesara II. mezi roky jedenáct a čtyřicet tři, dva roky vlády panovníka *Amél-Marduka*⁶¹ a první dva roky vlády *Neriglissara*. To celkem představuje mezeru v záznamech o celkové délce třiceti sedmi let. Dochovaný text této kroniky je však v relativně dobrém stavu, text je podobného rázu jako Kronika 9⁶². Obě kroniky tak zřejmě pocházejí ze stejného zdroje. Je tedy možné, že někdo, pravděpodobně panovník, chtěl znát detaily vojenského tažení svých předchůdců. Třetí rok *Neriglissarovy* vlády je totiž naplněn vojenským tažením proti anatolskému státnímu celku, který nese jméno *Pirindu*. Vojsko tohoto státu bylo poraženo vojenským střetnutím v Sýrii babylonskými jednotkami. Král uprchl do svého hlavního města v horách, do lokace označované jako *Ura*, kde byl obklíčen a město bylo dobyto a vypleněno. Poté je zmiňována další horská pevnost⁶³, která byla vypálena, je také zmíněno dobytí ostrovní pevnosti ve Středozemním moři za použití mnoha lodí. Text je zakončen oznámením, že král *Pirindu* nebyl nikdy chycen a babylonský panovník se vrátil do Babylonu (Grayson 2000, 20-21).

5.7.1 Interpretace kroniky 6

S ohledem na rozsah tohoto textu a omezení v podobě jediného roku vlády, není příliš mnoho informací, které by byly pro oblast zájmu této práce signifikantní. Nicméně je zajímavým faktem, že babylonská armáda při svém anatolském tažení zaútočila i po vodě, zmiňováno je velké množství lodí. Pro Asyřany ani Babyloňany není příliš obvyklým jevem pro své válečné podniky využívat lodí. Je tedy možné, že babylonský panovník chtěl zvýšit svou prestiž v regionu tím, že ani

⁶¹ *Evil-Merodacha*

⁶² Věnující se také jedinému roku vlády, tentokrát panovníka *Artaxerxa III.*, kdy je zpracován jeho čtrnáctý rok vlády.

⁶³ *Kirši*.

ostrovni města a pevnosti si nemohou být před jeho mocí jisté. Z hlediska strategického významu zjevně neměla ona zmiňovaná ostrovni pevnost pražádný vliv, vzhledem k její vzdálenosti od Babylonu. Nicméně psychologický dopad získání pevnosti mohl být obrovský a zdá se mi tedy logické, zejména po neúspěchu s dopadením krále země *Pirindu*, že babylonský král chtěl zvýšit svou prestiž a ukázat svou politickou a vojenskou převahu v Anatolii právě tímto aktem.

5.8 Kronika 7 : Nabonidova kronika

Nabonidova kronika nás uvádí do doby nástupu krále *Nabonida* na babylonský trůn⁶⁴ a končí krátce po zabrání Babylonu perským králem *Kýrem*⁶⁵. Text je, podobně jako u Kroniky 1 rozdělen do dvou sloupců⁶⁶ a je situován na jediné tabulce. Bohužel, tabulka je relativně silně poškozena a tak chybí mnoho informací ze sloupce 1 a 4. Poškozeny jsou ale i zbývající sloupce, takže zbývajícího textu je nutné o to více si vážít. Z prvního roku vlády je jedinou čitelnou informací oznámení o válečné výpravě do *Hume*. Další informace máme až z třetího roku *Nabonidovy* vlády, jedná se o další válečné tažení směrem na západ. Další informace, které se nám dochovaly, ukazují babylonský zájem o dění v zahraničí, jelikož zmiňují bitvu⁶⁷ mezi *Astyagem* a *Kýrem II*. Zmíněno je vyplenění *Ekbatany*, hlavního města *Astyagova* panství (Grayson 2000, 21).

Zajímavé informace, které se přímo týkají tématu této práce, se dozvídáme o sedmém roce vlády panovníka *Nabonida*. Jedná se totiž o jeho absenci při tradičních slavnostech *Akítu*, které nemohly bez přítomnosti panovníka proběhnout a které byly dělány pro bohy Babylonu

⁶⁴ 556 př. n. l.

⁶⁵ 539 př. n. l.

⁶⁶ Kroniky 2 až 6 nejsou rozděleny do sloupců.

⁶⁷ V šestém roce *Nabonidova* panování.

a *Borsipy*. Zajímavostí je také to, že pro další rok *Nabonidovy* vlády tabulka obsahuje pouze prázdné místo⁶⁸, písař zřejmě neměl informace o dění v této době a rozhodl se text doplnit později. Nikdy k tomu však již nedošlo. *Nabonidova* absence na slavnostech *Akítu* pak pokračovala dalších sedm let, v textu je zmíněn panovníkův pobyt v oblasti *Taymy*. Zaznamenána je také smrt panovníkovi matky a velký smutek, který tuto událost provázel. V té samé části textu je zmíněno i *Kýrovo* tažení do *Lýdie* a pravděpodobně také získání *Sard*⁶⁹. I v desátém roce vlády byl král stále mimo Babylon, takže slavnosti *Akítu* nemohly probíhat. Taktéž to platí pro rok pozdější. Text se zde opět stává fragmentárním, čili nedokážeme rekonstruovat další informace mimo absence krále na těchto důležitých náboženských slavnostech. Konečně až v sedmáctém roce vlády *Nabonida* se dozvídáme, že slavnosti *Akítu* byly konečně slaveny. Je zaznamenáno, že bohové Babylonu se konečně navrátili do města, ale bohové *Borsipy*, *Kúty*⁷⁰ a *Sipparu* do města nevstoupili. Zaznamená je babylonská porážka u *Opisu* a perské zabrání *Sipparu*. Do Babylonu pak Peršané vstoupili de facto bez boje a *Nabonid* byl zajat. Zmíněno je mírné zacházení s Babyloňany z rukou Peršanů. *Kýros* přijal svou novou roli vládce Babylonu a jmenoval místní guvernéry. Bohové, kteří byli předtím přivezeni do Babylonu, se vrátili do svých domovů. Smrt královy manželky, k níž došlo, je zmiňována jako událost velkého smutku (Grayson 2000, 21-22).

Zbývající část textu je opět silně poškozena, je zmiňováno jméno *Kýrova* syna, *Kambýsa*, viditelná jsou ještě jména bohů *Marduka* a *Nabûa* (Grayson 2000, 22).

⁶⁸ Rozumějte nepoškozené místo.

⁶⁹ Zde je text poškozen.

⁷⁰ V akkadském znění *Kuté^{ki}*.

5.8.1 Interpretace kroniky 7

V posledním korpusu textu se dozvídáme o konci samostatnosti Babylonie jakožto státního celku. Podivné chování panovníka *Nabonida*, kdy se odmítal účastnit hlavní náboženské události roku, na které navíc nemohl panovník chybět, se dá vysvětlit několika způsoby. Tradičně se zmiňují jeho spory s chrámovou institucí, jeho přesun hlavního města do nitra Arabské pouště, možnou expanzí babylonského státu tímto směrem a podobně. Jak je patrné z textu kroniky, její pisatel či pisatelé si byli vědomi pohybů perských vojsk na hranicích státu a musel si toho být vědom i panovník. Otázkou zůstává, zda nebezpečí ze strany Peršanů podcenil či byl jen nerozhodný. Jeho neustálá neochota podřídit se náboženskému životu v Babylonu vedla k jeho rychlému pádu. Z textu je patrné, že v sedmnáctém roce vlády slavnosti *Akítu* již opět probíhaly, zjevně to bylo ale už pozdě. Je otázkou, jaké vojenské síly se podařilo *Nabonidovi* vůbec shromáždit a jak silná musela být jeho opozice, když tak rychle podlehl a byl zajat.

Zajímavou informaci máme o návratu bohů do svých domovů po získání Babylonu perskými silami. V tomto aktu spatřuji snahu perského krále naklonit si obyvatele nově získaných území, a to platí nejen o Babylonu, který získal v perském králi zastánce zavedeného náboženského systému, tak také o oblasti Palestiny, kam byly navráceny cennosti z jeruzalémského Chrámu. Z textu vyplývá, že takových bohů, kteří byli mimo svůj domov, muselo být více. Tímto krokem si tedy perský král zajistil sympatie různých národů a etnik, kterým vládl, na druhou stranu se musel snížit náboženský rozměr Babylonu jako města, jelikož už sídlem těchto bohů nadále nebyl a nemohl se tím honosit ani mít z toho jakýkoliv prospěch. Z následných historických reálií se ukazuje, že ač byl Babylon stále důležitým centrem, tím, že ztratil své postavení hlavního města velmoci a tím, že ztratil na důležitosti původní hlavní bůh Marduk i ostatní mezopotamští bohové, započal úpadek tohoto sídla.

Stejně tak, jako tomu bylo před tím při vzestupu města, analogicky můžeme sledovat jeho úpadek.

5.9 Omezení a kritika pramenné základny Novobabylonských kronik

Autoři kronik zahrnuli do svého textu každého babylonského panovníka, který v daném období vládl, a nevynechali žádnou důležitou událost, která se stala za jejich vlády. Dokonce každá známá důležitá událost, kterou máme ověřenu i z jiných zdrojů⁷¹, než jsou právě Novobabylonské kroniky, je zmíněna a zahrnuta i do kronik. To však neznamena, že by tyto texty neměly svá omezení. Velkým negativem je rozsah zpráv, jelikož často zobrazují jen to nejzákladnější a nejdůležitější. Tím pádem může být obraz skutečných událostí dosti deformován a tento fakt musíme brát v potaz při pokusech o jejich interpretaci (Grayson 2000, 10-11).

Je také nutné položit si základní otázku, a to, za jakým účelem byly vůbec tyto texty sepsány. Je evidentní, že jejich účelem nebylo pouze uvést základní přehled o letech vlády jednotlivých babylonských panovníků. Je zjevné, že cílem pisatelů těchto análů nebyla propagace panovníkovi moci, popřípadě přesvědčení čtenáře či vnuknutí mu nějakých myšlenek. Zdá se tedy, že autoři text sepsali na základě záliby v historii. Vypadá to tak, že zkrátka jen chtěli poukázat na to, co se v jejich domovině během let vlády toho kterého panovníka událo, bez nutnosti zkreslování údajů. Takto psaná historie se objevuje až od 8. století před naším letopočtem. Texty jsou psané bez citového zabarvení, ať už hanlivého či glorifikujícího události, jež jsou v nich zaznamenány. Zbývá tedy již dořešit poslední otázku, a to, jakým způsobem byly tyto texty kompilovány. Není totiž známa žádná souvislost mezi těmito kronikami a

⁷¹ Seznamy eponymů, královské nápisy, dopisy, obchodní záznamy, zprávy ze zahraničí apod.

královskými nápisy. Není to ale nic překvapujícího, jelikož babylonské královské nápisy se soustřeďují zejména na oblast náboženskou, ne sekulární a Novobabylonské kroniky jsou psány ve smyslu politických dějin Novobabylonské říše. Nezdá se také, že by od sebe babylonské a asyrské prameny opisovaly. Máme znám jediný případ, kdy se zdá, že oba typy pramenů vycházejí ze stejného zdroje, a to v případě zničení měst *Larak* a *Sarrabanu* z rukou asyrského krále *Sinacheriba* v roce 704 před naším letopočtem. V tomto případě se zdá, že asyrské i babylonské zdroje vycházely ze stejného pramene⁷² (Grayson 2000, 11-12).

5.10 Královské nápisy

Pro potřeby této práce budou využity královské nápisy z publikace G. Frame⁷³, které odpovídají časovému vymezení 1157 - 612 před naším letopočtem. V této době vládlo v Babylonii relativně velké množství dynastií za různých politických podmínek, včetně několika časových úseků, kdy byla Babylonie pod nadvládou svého severního souseda, tedy Asýrie⁷⁴ (Frame 1995, 3).

Pro účely této práce budou vybrány některé královské nápisy, které mají přímou souvislost s Babylónem podle uvážení autora. Korpus textů je příliš široký na to, aby se podařilo pokrýt kontinuálně celou sledovanou oblast a časové období.

⁷² *Sinacherib* totiž během svého tažení udává zničení 39 měst, konkrétně zmiňuje však jen *Larak* a *Sarrabanu*. Babylonské kroniky zmiňují tatáž dvě města. Je tedy velmi nepravděpodobné, že by šlo o pouhou náhodu.

⁷³ Rulers of Babylonia. From the Second Dynasty of Isin to the End of Assyrian Domination (1157 - 612 BC).

⁷⁴ Několik asyrských králů vládlo také na babylonském trůnu, počínaje Tiglat-pilesem III. v roce 728 před naším letopočtem.

5.10.1 Druhá dynastie z *Isinu*

O tom, jak skončila kassitská nadvláda nad Babylonií nemáme bohužel téměř žádné informace. V průběhu věků se v mezopotamských dějinách setkáváme s obdobími, kdy téměř mizejí veškeré písemné prameny, a tak je velice složité rekonstruovat politickou situaci v oblasti. Archeologické výzkumy často nedosahují potřebných výsledků v oblasti zpracování nálezů a interpretací, a tak jsme odkázáni pouze na domněnky a dohady. Taktéž není téměř nic známo o vládě prvního panovníka z isinské druhé dynastie *Marduk-kabit-ahhešovi*, tedy kromě jeho jména, délky jeho vlády a toho faktu, že po něm nastoupil jeho syn *Itti-Marduk-balátu*. Podle Královského listu A vládla druhá dynastie z *Isinu* celkem 132 let a šest měsíců⁷⁵ a obsahovala jedenáct králů. Nicméně o jejich vládě nemáme příliš mnoho informací, ani o jejich příbuzenských poměrech⁷⁶. Podle názvu dynastie soudíme, že město jejich původu nebyl Babylon, nýbrž *Isin*, nicméně ani pro toto tvrzení nemáme jasné doklady (Frame 1995, 5).

O prvních třech vládciích se dochovaly velmi fragmentární údaje, zajímavý je nález dvou bronzových dýk spadajících do vlády třetího panovníka *Ninurty-nádin-šumy*, který ukazuje na královskou titulaturu té doby. Na dýkách se doslova píše:

"Majetek *Ninurty-nádin-šumy*, krále světa, krále Babylonu, krále Sumeru a Akkadu."

(Frame 1995, 10)

Jak je vidět, titul král Babylonu by se z geografického hlediska mohl zdát jako nedůležitý, nicméně už jen tím, že je toto město zmiňováno v

⁷⁵ 1157 - 1026 př. n. l.

⁷⁶ První dva vládci byli otec a syn, podobně to platí o třetím až sedmém králi, nicméně neexistuje žádný jiný důkaz, že by byli s ostatními vládci jakkoliv spřízněni.

nápisu, je jasné, že v sobě skrývalo už v této době velkou moc a prestiž, nebo se o to alespoň panovníci snažili tím, že Babylon zmiňují v nápisech.

Naopak, velmi důležitý panovník, který nastoupil vládu po *Ninurta-nádin-šumim*, *Nabukadnesar I.* Po sobě zanechal informací relativní dostatek. Za jeho vlády se toho událo mnoho, a jeho královské nápisy pomohou nastínit nástup Babylonu jakožto nadregionálního centra. Co se týče jeho kultické role, tento panovník se skutečně činil. Jeho válečné tažení do *Elamu* přineslo nejen porážku elamských vojsk, ale také navrácení sochy boha Marduka zpět do svého chrámu *Esagila* v Babylonu. Dochovaly se nám také další nápisy dokládající panovníkův velký zájem o obnovu chrámů. Jedná se o dvoujazyčný nápis popisující obnovu otláče v chrámu *Ekitušhegaltila*⁷⁷ v Babylonu. Pokud bychom se pokusili o rámcovou rekonstrukci a překlad tohoto textu, dozvěděli bychom se, že:

Nabukadnesar, zbožný princ

bůh Marduk, hrdina mezi bohy...⁷⁸

pravý pastýř, který poskytuje pro kultovní centra,

král spravedlnosti, král Babylonu

pro boha Adada, mocného pána

všemocného, nejpřednějšího, suverénního...⁷⁹

pán Enamhe⁸⁰, který sídlí v Ekišhegaltile...⁸¹

⁷⁷ Chrám zasvěcený bohu Adadovi, v překladu do českého jazyka by název chrámu zněl pravděpodobně takto: Dům, přibýtek darující životní hojnost.

⁷⁸ Text pokračuje mnoha dalšími superlativy.

⁷⁹ Superlativa opět pokračují.

⁸⁰ Domu hojnosti.

Dochované jsou také sumerské cihly obsahující nápisy o jeho stavební činnosti v chrámu *Ekur* v *Nippuru*. Dochovala se také bronzová sekyrka s modlitbou k bohu Mardukovi⁸² a konečně dochovala se i stéla popisující ustanovení *Nabukadnesarovi* dcery jako kněžky chrámové hodnosti *entum*. Z novoasyrských zdrojů máme také částečně dochovaný text, který popisuje, jak Marduk vyslyšel *Nabukadnesarovi* modlitby a přikázal mu navrátit ho zpět do Babylonu z *Elamu*⁸³. Podobnou tematiku, i když z opačného konce, má také částečně dochovaný dvojjazyčný⁸⁴ text, který popisuje hněv Marduka na město Babylon a jeho potrestání v podobě elamského vpádu (Frame 1995, 11-23). Na tomto textu je vidět, jak silně bylo náboženství provázáno s osudy města, respektive s politickým děním obecně. Když přišla pohroma či vojenský neúspěch, neznamenal to primárně nepřipravenost armády či nevhodného vládce, ale mohli za to bohové, kteří trestali za minulé prohřešky. A platilo to i naopak, pokud se panovníkovi dařilo, jako například *Nabukadnesarovi*, nebylo to dáno primárně jeho schopnostmi, ale úspěch přišel na základě jeho velké zbožnosti a následného požehnání z rukou bohů.

Dalším důležitým momentem v historii Babylonu byla vláda panovníka *Marduk-nádin-ahhé*⁸⁵, za jehož vlády byla podniknuta válečná výprava do Asýrie, ze které babylonský král přivezl do Babylonu sochy

⁸¹ Dále je text již příliš fragmentární.

⁸² Hrubý překlad modlitby by zněl asi takto: Ó Marduku, jsi schopný zachránit zbožného muže a učinit ho jediným, který bude vytrvalý ve víře a bude stát (vítězně) před (svými) nepřáteli. Tvůj dech mne ovívá, nyní jsem schopen svrhnout své nepřátele. Posil mé zbraně, abych mohl předčít své nepřátele! (Majetek) *Nabukadnesara*, krále světa.

⁸³ Marduk v hrubém překladu říká: Pán Babylonu slyšel modlitby *Nabukadnesara* a (jeho rozkazy) a sestoupil k němu dolů z nebes: Mluvím k tobě svými vlastními ústy. Slibuji ti ve tvém počínání štěstí, sesílám ho na tebe. S mou pomocí zaútoč na zemi *Ammuru*. Vezmi mi (z *Elamu* do Babylonu!), pane Babylonu, (dávám ti *Elam*).

⁸⁴ Sumersko-akkadský.

⁸⁵ 1099-1082 př. n. l.

Adada a *Šaly* z města *Ekalátum*. Tyto informace máme díky asyrským pramenům krále *Sinacheriba*. Tento vojenský úspěch byl však pouze přechodný, jelikož *Tiglat-pilešsar I.* Provedl odvetnou invazi do Babylonie, obsadil Babylon, *Dúr-Kurigalzu*, *Sippar* a *Opis* a v Babylonu spálil královský palác patřící *Marduk-nádin-ahhému*. Konec vlády babylonského panovníka to však neznamenal, záznamy o něm mizí během nepokojů, které provázely příchod aramejských kmenů do mezopotamských nížin. Nástupcem na babylonském trůnu se stal jeho syn *Marduk-šá-pik-zéri*⁸⁶, za jehož vlády prožíval Babylon období prosperity. Byl vyjednáán mír s asyrským protějškem *Aššur-bél-kalou* a obnoveny hradby Babylonu. Bohužel, text týkající se obnovy, respektive přebudování babylonských hradeb je velmi fragmentární. Nicméně i tak se dozvídáme, že:

"Nechal jsem zpevnit brány a městské hradby" (Frame 1995, 38-46).

O obnovu hradeb se dle dalšího textu zasloužil také nástupce *Marduk-šá-pik-zériho*, zřejmě uzurpátor, král *Adad-apla-iddina*⁸⁷. V tomto případě se ale jedná o hradby vnitřní⁸⁸. O jejich obnově máme zprávu v sumerském jazyce, která se zachovala na části hliněného cylindru nalezeném v Babylonu. Tento text nám blíže osvětluje okolnosti tohoto stavebního počínu. Dozvídáme se, že:

V tomto čase, s požehnáním boha *Asariho*,

toho, který jde v popředí, s respektem následuji jeho tužby.

V jeho rozkazu jsem znovu vztyčil hradby *Imgur-Enlil*, městské hradby Babylonu, které se zřítily na začátku tohoto roku díky svému stáří, dosáhl jsem jejich prastarých základů, položil jejich základy na prsa

⁸⁶ 1081-1069 př. n. l.

⁸⁷ 1068-1047 př. n. l.

⁸⁸ Nesly zřejmě jméno *Imgur-Enlil*, tedy v překladu *Enlil* ukazuje přízeň.

podsvětí a obnovil je tak, jako byli v minulosti. (Frame 1995, 50-63). Opět se zde ukazuje, že král jednal na příkaz a přání boha, tedy opět doklad velmi blízkého vztahu panovník - kult, respektive kultické role panovníka. Tímto panovníkem končí relevantní informace o dění přímo v Babylonu a i ostatní zaznamené zprávy jsou pouze kusé a velmi fragmentární.

5.10.2 Druhá mořská dynastie, dynastie *Bazi* a elamitská dynastie

Tato dynastie zahrnuje tři panovníky, kteří v součtu vládli dvacet jedna let a tři měsíce⁸⁹. Za vlády této dynastie máme pouze minimum písemných dokladů jejich vlády a žádný z nich se netýká oblasti Babylonu. Zde jsou uvedeni pouze pro pořádek (Frame 1995, 70-77).

I tato dynastie zahrnuje tři panovníky, s celkovou dobou vlády dvacet let a tři měsíce⁹⁰. Její první panovník *Eulmaš-šákin-šumi*⁹¹ nám zanechal zprávu o tom, že daroval bohu zahradu lokalizovanou v Babylonu. Bohužel bližší informace necháme. Ani o této dynastii se nám nezachovalo příliš mnoho odkazů, poslední vládce panoval pouhé tři měsíce, pravděpodobně byl svržen či zavražděn (Frame 1995, 78-83).

Vláda elamské dynastie zahrnuje pouze jediného vládce *Már-bíti-apla-usura*⁹², jehož jméno se zachovalo na několika bronzových hlavicích šípů. O Babylonu jako takovém se z jejich textů nedozvídáme vůbec nic (Frame 1995, 87-89).

⁸⁹ Podle Babylonského královského listu A.

⁹⁰ 1004-985 př. n. l.

⁹¹ 1004-988 př. n. l.

⁹² 984-979 př. n. l.

5.10.3 Neznámé dynastie do nástupu *Nabopolassara*

Následné období, tedy od doby smrti panovníka *Már-bíti-apla-usura* v roce 979 před naším letopočtem je poznamenáno střídáním velkého množství panovníků z různých dynastií, jejichž následnost často není známa. Badatelé vedou spory o původu jednotlivých dynastií a snaží se rozklíčovat příbuzenské svazky panovníků, nicméně toto období by se dalo nazvat obdobím chaosu a ztráty samostatnosti Babylonie. Ta totiž již neexistovala jako samostatný stát. Několik asyrských panovníků vládlo Babylonii přímo⁹³, někteří převzali babylonskou královskou titulaturu, respektive titul "král Babylonu". Jindy byla Babylonie vazalem Asýrie, popřípadě měla vlastní vládce, kteří byli ovšem spřízněni s asyrskou královskou rodinou (Frame 1995, 90-91).

Vláda prvního panovníka z tohoto období, *Nabu-mukín-apliho* byla sice velmi dlouhá⁹⁴, poklidná však rozhodně nebyla. Náboženské kroniky doslovně uvádějí, že díky nepřátelství Aramejců nebylo možné některé roky slavit slavnosti nového roku. Po vládě samotného panovníka se dochovaly jen nápisy na několika bronzových hlavicích šípů a nápis na bronzovém meči. Nicméně ani v tomto období, které bylo sužováno nepokojí a migrací nových obyvatel v Mezopotámii si král ponechal titulaturu "král světa". (Frame 1995, 92-93).

Hluboká krize babylonské oblasti pokračovala i nadále, během vlády *Šamaš-mudammiqa*⁹⁵ došlo k několika vojenským střetům s Asýrií, z nichž všechny dopadly pro Babylon nelichotivě. Vztahy s Asýrií se

⁹³ Prvním z nich byl *Tiglatpilesar* III. V roce 728 př. n. l.

⁹⁴ 36 let, 978-943 př. n. l.

⁹⁵ Nemáme doklady o délce jeho vlády z žádných zdrojů, vládl pravděpodobně někdy v letech 934-891 př. n. l. během vlád asyrských panovníků *Aššur-dána* II. (934-912 př. n. l.) a *Adad-Naráriho* II. (911-891 př. n. l.).

vylepšily za vlády *Nabû-apla-iddiny*⁹⁶, kdy máme dokonce doklady mírového průchodu asyrské armády přes babylonské území a babylonskou pomoc při potlačování rebelie proti asyrskému králi v oblasti *Súhu*⁹⁷. První přímou zmínku o Babylonu jako o městu máme až z období vlády *Marduk-zákir-šumiho*⁹⁸, kdy začala Babylonie po sérii rebelií opět nabývat na vnitřní síle a začala potlačovat vliv sousední Asýrie. Dochoval se sice velmi poškozený, nicméně čitelný text obsahující cylindr z Babylonu, jehož text obsahuje dedikaci panovníka bohu Mardukovi do chrámu *Esagila* (Frame 1995, 100-108).

Další otřes však přišel za vlády panovníka *Baba-aha-iddiny*⁹⁹, kdy došlo k další invazi asyrských vojsk na území Babylonie, došlo k vyplenění několika měst, král se svou rodinou byl zajat, sochy bohů z Babylonu odvezeny do Asýrie. Zmiňován je ale i fakt, že asyrský král v Babylonu provedl oběti v tamějších chrámech. Po tomto zásahu se zdá, že Babylon, potažmo celou zemi, zachvátil chaos. Jen velmi málo informací máme o událostech po smrti *Baba-aha-iddiny*, po třicet až čtyřicet let nevíme prakticky nic. Asyrský panovník *Adad-narárí III.*¹⁰⁰ navštívil Babylon, *Borsipu* a *Cuthu* a obětoval v tamějších chrámech (Frame 1995, 110-113).

Další panovník, *Eríba-Marduk*¹⁰¹ zřejmě na počátku své vlády dokonce ani neovládal Babylon, neboť je zaznamenáno, že do druhého roku jeho vlády "Nepřiložil ruku na Marduka při Novoročních slavnostech".

⁹⁶ Vládl někdy v letech 890-851 př. n. l., celkem 33 let.

⁹⁷ V oblasti středního Eufratu.

⁹⁸ Někdy mezi lety 851-824 př. n. l.

⁹⁹ Pravděpodobně vládl pouze v roce 812 př. n. l.

¹⁰⁰ 810-783 př. n. l.

¹⁰¹ Není známa doba jeho vlády ani okolnosti jeho nástupu na trůn. Konec jeho vlády je obecně datován někdy k roku 760 př. n. l.

Také víme, že v chrámech *Esagila* a *Ezida* byly vystaveny nové trůny a že polnosti v okolí Babylonu a *Borsipy* byly navraceny jejich původním majitelům¹⁰². Za jeho vlády také došlo k přesunu soch bohů z *Uruku* do Babylonu¹⁰³ (Frame 1995, 114-116).

5.10.4 Sargon II. a *Sinacherib*

Když Sargon II. nastoupil na asyrský trůn¹⁰⁴, dokázal *Marduk-apla-iddina II.* opět ovládnout Babylon. Nicméně Sargon II. dokázal na sklonku své vlády babylonského panovníka porazit a v letech 709 až 705 před naším letopočtem vládl také v Babylonii. Sargon II. se zúčastnil slavností *Akítu* v roce 709 před naším letopočtem v Babylonu, nabídl oběti v dalších chrámech po celé Babylonii a přijal babylonskou královskou titulaturu. Byl označován jako "vícekrál z Babylonu" a "král Sumeru a Akkadu". Také reorganizoval administrativní aparát v zemi a ustanovil guvernéra Babylonu jako hlavního správce. Královské nápisy tohoto panovníka z Babylonie nám ukazují jeho velkou stavitelskou činnost. Co se týče Babylonu samotného, tak opravil městské hradby Babylonu, a to obojího druhu, tedy jak *Imgur-Enlil*, tak také *Német-Enlil* a tuto stavbu věnoval bohu Mardukovi (Frame 1995, 143-152).

Za vlády Sargonova syna *Sinacheriba* postihla Babylon tragedie ve formě jeho totálního zničení. Alespoň tak se snažil asyrský vládce přesvědčit své poddané a odradit je od dalších nepokojů a rebelií. Z Babylonu odvezl sochu boha Marduka. Jediný královský nápis, který se nám z doby jeho vlády ohledně Babylonu dochoval, je nápis na

¹⁰² Předtím byly zabrány Aramejskými kmeny.

¹⁰³ Odkaz na tuto událost je ovšem až z doby vlády seleukovské dynastie, kdy se píše, že přesunul sochu ochranné bohyně *Uruku* do Babylonu.

¹⁰⁴ 721-705 př. n. l.

dlažedních kamenech, kde se píše: "*Sinacherib, král Asýrie*" (Frame 1995, 153154; 163).

5.10.5 *Asarhaddon*

Dalším panovníkem, kterého je potřeba v souvislosti s písemnými prameny z Babylonu zmínit, je asyrský panovník *Asarhaddon*¹⁰⁵. Také on přijal babylonskou královskou titulaturu, byl označován jako "vícekrál Babylonu" a "král Sumeru a *Akkadu*". Snažil se, aby byl přijal babylonským obyvatelstvem, nicméně narážel na jednu zásadní překážku, a tou byla absence sochy boha Marduka v Babylonu, která byla odvezena¹⁰⁶ v roce 689 před naším letopočtem a nebyla nahrazena. Tím pádem se nemohly konat novoroční slavnosti a asyrský panovník tak nemohl vystupovat jako pravý babylonský král. Nicméně za jeho vlády byl Babylon obnoven, přestavěn a oslavován. Důvod tohoto byl zřejmý, *Asarhaddon* se rozhodl jít proti politice svého otce a chtěl být uznáván ne z pozice teroru, ale z pozice právoplatného panovníka (Frame 1995, 164-165).

Co se týče královských nálezů, které nám tento panovník po sobě zanechal, pak se jedná o cylindr z lapisu lazuli, který je označen dvěma¹⁰⁷ akkadskými texty. Nejdelší záznam je dedikačním nápisem věnovaným bohu Mardukovi. Píše se v něm, že: "*Majetek Marduka, pečetě boha Adada z Esagily*" a "*Bohu Mardukovi, velkému pánu, jeho pán Asarhaddon, král světa a král Asýrie, věnuje (tento předmět) pro oslavu jeho života*". *Asarhaddon* také nechal vydláždit procesní cestu vedoucí k chrámu *Esagila*, na samotném chrámu také probíhaly pracovní práce, jak nám dokládají nápisy na některých cihlách. Bez zájmu nezůstal ani

¹⁰⁵ 680-669 př. n. l.

¹⁰⁶ Či dokonce zničena.

¹⁰⁷ Nebo třemi, interpretace se zde rozcházejí.

zikkurat *Etemenanki*¹⁰⁸. Máme nápisy z cihel, které oznamují, že *Etemenanki* byl obnoven. (Frame 1995, 165-166).

5.10.6 Aššurbanipal

Z vlády dalšího asyrského panovníka se nám dochovalo množství královských napsů, relativně velké množství se jich týká jeho činnosti v Babylonu. I on se zasloužil o obnovu babylonských hradeb, mimo to se jeho stavitelská činnost zaměřila také na obnovu chrámů. Obnovil oltář boha *Ey Ekarzagina*, *Eturkalamu*, chrám bohyně Ištar z Babylonu, *Emah*, chrám bohyně *Ninmah*, *Esagilu*, chrám boha Marduka a *Etemenanki* (Frame 1995, 194-195).

5.10.7 Nabonid

Nesmíme zapomenout ani na pohled posledního babylonského vládce Novobabylonského období, tedy na *Nabonida*. I z doby jeho vlády se dochovaly královské nápisy, které ukazují, že Babylon přeci jenom nebyl zcela mimo jeho zájem. Máme doloženy cihly s nápisem "*Nabonid, král Babylonu, obnovovatel Esagily a Ezidu*". Doklady máme i o opravě hradeb *Imgur-Enlil*, text tohoto napsu je relativně dobře dochován a informuje o průběhu oprav i detailech stavby, dokonce se nám dochovala také některá jména zedníků, kteří byli stavbou pověřeni. Staral se také o obnovu chrámů v *Uru* či *Charránu* (Schaudig 2001, 335-370).

5.11 Kritika královských napsů jakožto zdroje informací

Královské nápisy se koncentrují kolem stavebních projektů jednotlivých vládců, popřípadě jako dedikační texty na různých předmětech určených zejména pro mezopotamská božstva. Z tohoto důvodu poskytují velmi málo, popřípadě vůbec žádné informace o

¹⁰⁸ Dům základů nebe a podsvětí.

politickém dění v době, kdy byly sepsány. Na druhou stranu zase poskytují informace rázu geografického, nápisy nás informují o událostech přímo v Babylonu, popřípadě podávají svědectví o jednání mezi Babylonem jakožto centrem říše a dalšími městy. (Frame 1995, 3).

Poskytují tedy další úhel pohledu, který nám dovoluje utvořit si alespoň rámcově celkový obrázek politického a náboženského významu Babylonu. Některé královské nápisy jsou možné spojit s konkrétními panovníky a lokalitami, jiné nikoliv. Fragmentarizace bohužel postihla i tento druh pramenů, a tak nezbyvá než celkový obrázek situace poskládat komparací jednotlivých zdrojů použitých v této práci¹⁰⁹. Dalším problematickým faktem, který při studiu královských napsů je nutné vzít v potaz, je kvalita výzkumů, při kterých byly objeveny. Jak už bývá u archeologie a jejích počátků obvyklé, mnoho nálezů postrádá patřičné nálezové okolnosti a tím pádem pak klesá vypovídací hodnota daných artefaktů. G. Frame (1995, 3-4) zmiňuje v této souvislosti bronzové předměty, zejména dýky a hlavice šípů s dedikačními nápisy, které se v literatuře tradičně zmiňují jako předměty lůristánské provenience, nicméně vzhledem k chybějícím nálezovým okolnostem mnoha těchto artefaktů je tato interpretace podrobována čím dál tím větší kritice. Pokud tedy nejsou známy nálezové okolnosti artefaktů, je velmi obtížné s nimi pracovat jako s relevantním zdrojem informací.

Dalším omezením je roztříštěnost těchto textů v rámci států, muzejních i soukromých sbírek a dalších institucí, které velmi ztěžují práci s tímto druhem pramenů.

5.12 Starý zákon jakožto zdroj informací o Babylonu

Pokud chceme získat skutečně co nejreálnější obraz politické a náboženské důležitosti Babylonu, nesmíme využívat pouze prameny ze

¹⁰⁹ Dopisů, biblických odkazů, poznatků z archeologie a královských napsů samotných.

samotné Babylonie. Je totiž velmi pravděpodobné, že takové prameny budou upravovány podle přání babylonského panovníka a podle "marketingu", který měl za úkol glorifikovat jeho legitimitu a úspěšnost jeho vlády. Abychom mohli ale prameny konfrontovat, je nutné mít přístup k písemnostem okolních států. Pro tuto práci budou využity prameny asyrské, zejména ze souboru dopisů publikovaných v SAA a také záznamů, které obsahuje Starý zákon.

Celkem knihy Bible¹¹⁰ obsahují 123 veršů s různě skloňovaným slovem Babylon¹¹¹. Drtivá většina odkazů pochází ze Starého zákona, pouze 9 odkazů je z Nového zákona¹¹². Odkazy na toto město v hlavní knize křesťanů, i když jich je pouze devět ukazují, že i po jeho zániku bylo stále v povědomí, a to minimálně u vzdělané vrstvy lidí.

Je však nutné si uvědomit, že dějiny židovského státu, respektive států, nejsou spojeny jen a pouze s Babylonií, ale také s Asýrií, a proto se některé verše o tomto městě zmiňují v asyrském kontextu. To však považuji za klad, jelikož se můžeme z židovského pramene dozvědět o počínání Asyřanů, jejichž dějiny jsou úzce provázány s Babylonií, se kterou se střídavými úspěchy válčili a pokoušeli se ji ovládnout. Samozřejmě, nejznámější událostí, kterou je potřeba zmínit, je zkáza Jeruzaléma, o které se dozvídáme z 2. Knihy královské, kde se píše že:

¹Desátého dne desátého měsíce v devátém roce *Cidkiášovy* vlády proto k Jeruzalému přitáhl babylonský král *Nabukadnezar* s celým svým vojskem. Utábořili se před městem a začali kolem něj stavět obléhací val.

²Město zůstalo obleženo až do jedenáctého roku krále *Cidkiáše*.

¹¹⁰ Tedy Starého i Nového zákonu.

¹¹¹ 88 krát Babylonu; 3 krát Babylonem; 2 krát Babylone; 34 krát Babylon, celkem zmiňováno 127 krát.

¹¹² Knihy Matouš (1), Skutky (1), Petr (1) a Zjevení (6).

³Devátého dne čtvrtého měsíce ve městě vládl takový hlad, že lidé neměli co jíst.

⁴Tehdy byla městská hradba prolomena a všichni vojáci v noci utekli brankou mezi zdmi u královské zahrady, ačkoli Babyloňané drželi město v obležení. Král prchal k pláni *Arava*,

⁵ale babylonské vojsko se pustilo za ním. Když ho pak na jerišké pláni dostihli, všichni jeho vojáci se mu rozutekli.

⁶Král byl zajat a odveden k babylonskému králi do *Ribly*. Tam byl nad ním vynesena rozsudek:

⁷*Cidkiášovi* před očima popravili jeho syny, pak mu vyloupili oči, spoutali ho bronzovými řetězy a odvěkli do Babylonu.

⁸Sedmého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády babylonského krále *Nabukadnezara* přitáhl do Jeruzaléma zmocněnec babylonského krále, velitel gardistů *Nebuzaradan*.

⁹Vypálil Hospodinův chrám i královský palác; vypálil v Jeruzalémě všechny paláce i všechny velké domy.

¹⁰Všichni babylonští vojáci, kteří přišli s velitelem gardistů, pak rozbořili hradby okolo Jeruzaléma.

¹¹Zbytek lidí, kteří zůstali ve městě, odvěkl velitel gardistů *Nebuzaradan* stejně jako ty, kteří přeběhli k babylonskému králi, a jako ostatní obyvatelstvo.

¹²Jen ty nejchudší z lidu tam velitel gardistů nechal, aby se někdo staral o vinice a orala pole.

¹³Bronzové sloupy Hospodinova chrámu, stojany i bronzové Moře, které bylo v Hospodinově chrámu, rozbili Babyloňané na kusy a bronz z nich odvezli do Babylonu.

¹⁴Vzali s sebou i hrnce, lopaty, kratiknoty, pohárky a všechno bronzové bohoslužebné náčiní.

¹⁵Velitel gardistů pobral pánvice, mísy a vše, co bylo z ryzího zlata a stříbra." (2. Královská 25, 1-15).

Dále pokračuje výčet věcí uzmutých z Chrámu i Jeruzaléma obecně. Důležité na této zprávě je její konkrétnost¹¹³, množství uzmutých věcí i trest pro panovníka poraženého státu. Můžeme si tak udělat obrázek o tom, jak musel být Babylon bohatý, když ovládal tolik různých etnik, národů a oblastí. Jako každé hlavní město každé velké říše musel být výstavní a seznamy válečné kořisti tento fakt jistě jenom podporují.

V odkazech, které nám zanechaly knihy Bible, můžeme také vidět doklady diplomatických styků mezi Babylonem a sousedními státy. Přímým dokladem tohoto je opět Druhá kniha královská, respektive její část nadepsaná jako Poslové z Babylonu:

¹²V té době babylonský král *Marduk-bal-adan*¹¹⁴, syn *Bal-adanův*, poslal *Ezechiášovi* list a dar, neboť slyšel, že *Ezechiáš* je nemocný.

¹³*Ezechiáš* posly přijal a ukázal jim celou svou klenotnici, stříbro, zlato, balzámy a výborný olej. Ukázal jim i zbrojnici a všechno, co se jen našlo v jeho pokladnicích. V celém jeho paláci a v celém jeho panství nebylo nic, co by jim *Ezechiáš* neukázal.

¹⁴Pak za králem *Ezechiášem* přišel prorok *Izaiáš* a ptal se: „Co říkali ti muži? Odkud přišli?“ „Přišli z veliké dálky, až z Babylonu,“ odpověděl *Ezechiáš*.

¹¹³ I když je potřeba počítat s určitou mírou nepřesností či záměrného zveličování či naopak podhodnocování.

¹¹⁴ *Marduk-apla-iddina II.*

¹⁵ „Co ve tvém paláci viděli?“ ptal se dál. „Viděli všechno, co v paláci mám,“ odvětil *Ezechiáš*. „Není nic, co bych jim ze svých pokladů neukázal.“

¹⁶ *Izaiáš* na to *Ezechiášovi* řekl: „Slyš slovo Hospodinovo:

¹⁷ Hle, přicházejí dny, kdy všechno, co máš v paláci, všechno, co až dodnes nashromáždili tví předkové, bude odneseno do Babylonu. Nezůstane nic, praví Hospodin.

¹⁸ I tvoji synové, tví vlastní potomci, budou zajati a stanou se eunuchy v paláci babylonského krále.“

(2. Královská 20, 12-18)

Z výše uvedeného můžeme usuzovat, že diplomatické styky byly velmi čilé, stejně tak výměna nejrůznější darů a korespondence mezi panovníky a dalšími významnými činiteli. Dle mého názoru je to nutnost, protože pokud chtěl udržet Babylon svou důležitost, musel se zajímat, co se děje kolem něj, a to včetně vzdálenějších oblastí, jakým byl Izrael a Judea. Jedině pokud měli panovníci i z těchto vzdálenějších oblastí pocit, že je na ně stále nahlíželo a že jejich zájmy a potřeby jsou v hledáčku mocnějšího souseda, mohli ho patřičně respektovat.

Stejně tak, jako to činili Asyřané před nimi, i babylonská hegemonie v oblasti se projevovala migrační politikou, která měla za cíl oslabit možnou opozici a rebelii v oblastech, které se nedaly tak snadno kontrolovat. Opět díky Druhé knize královské se dozvídáme podrobnosti o této politice:

¹⁸ *Joakin* se stal králem v osmnácti letech a kraloval v Jeruzalémě tři měsíce. Jeho matka se jmenovala *Nechušta*, dcera *Elnátana* z Jeruzaléma.

⁹Páchal, co je v Hospodinových očích zlé, přesně jako jeho otec.

¹⁰V té době vytáhli na Jeruzalém služebníci babylonského krále *Nabukadnezara* a začali město obléhat.

¹¹Během obléhání dorazil k městu i samotný babylonský král.

¹²Judský král *Joakin* se pak se svou matkou, svými služebníky, svými veliteli a svými komorníky babylonskému králi vzdal. Babylonský král ho tedy v osmém roce své vlády zajal.

¹³Přesně jak řekl Hospodin, odnesl si všechny poklady Hospodinova chrámu i královského paláce. Všechny zlaté předměty, které dal zhotovit izraelský král Šalomoun v Hospodinově chrámu, *Nabukadnezar* osekal.

¹⁴Z celého Jeruzaléma odvedl 10 000 vyhnanců – všechny hodnostáře, všechny bojovníky a také všechny řemeslníky a kováře, takže nezůstal nikdo než ti nejchudší z lidu.

¹⁵Odvedl *Joakina* do Babylonu spolu s královnou matkou, s jeho ženami, komorníky a s mocnými země. Ty všechny odvedl z Jeruzaléma do vyhnanství v Babylonu.

¹⁶Babylonský král odvedl do zajetí v Babylonu celkem 7 000 udatných bojovníků a k tomu 1 000 řemeslníků a kovářů, samé bojeschopné muže.

¹⁷Namísto *Joakina* jmenoval králem jeho strýce *Mataniáše*, kterého přejmenoval na *Cidkiáše*."

(2. Královská 24, 8-17).

Ovšem ani tato politika často nefungovala tak, jak si babylonští panovníci přáli, a stalo se to i v případě výše jmenovaného *Cidkiáše*, který se proti babylonské nadvládě vzbouřil. Reakcí Babylonu pak byla další

vojenská intervence, která skončila zajetím judského panovníka a jeho potrestáním, jak se dozvídáme dále z textu:

"⁷Cidkiášovi před očima popravili jeho syny, pak mu vyloupili oči, spoutali ho bronzovými řetězy a odvěkli do Babylonu. " (2. Královská 25, 7).

Veřejné potrestání a ponížení panovníka, který se odhodlal vzepřít se babylonské moci, bylo jasným znamením každému dalšímu, který by se byť jen pokusil přemýšlet nad revoltou či ozbrojeným bojem proti Babylonu. Nejen čilé diplomatické styky, ale také schopnost rázně a energicky zakročovat všude tam, kde je potřeba, tedy definovaly babylonskou zahraniční politiku. K udržování tohoto stavu byla potřeba pečlivě vybudovaná, vycvičená a disciplinovaná armáda, která umožňovala prosazovat babylonské zájmy tam, kde selhala diplomatická jednání.

To, že babylonská politika nemusela být nutně vždy krutá a nesmlouvavá dokládá osud krále *Joakima*, který byl v babylonském zajetí. Z textu se totiž dozvídáme, že:

" ²⁷V sedmatřicátém roce vyhnanství judského krále *Joakina* nastoupil na babylonský trůn král *Evil-merodach*. Ten ještě téhož roku, sedmadvacátého dne dvanáctého měsíce, omilostnil judského krále *Joakina* a propustil ho z vězení.

²⁸Jednal s ním laskavě a udělil mu čestné křeslo, vyšší než měli ostatní králové, kteří byli u něj v Babylonu.

²⁹Směl odložit vězeňský oděv a po všechny dny svého života směl vždy jíst u králova stolu.

³⁰Vše, co potřeboval, dostával od krále pravidelně den co den po všechny dny svého života."

(2. Královská 25, 27-30).

Z tohoto textu dokonce vyplývá, že judskému panovníku bylo navraceno jeho dřívější společenské postavení a ještě navíc směl sedět výše, než ostatní panovníci podřízení babylonskému trůnu. Možná je to právě vhodná kombinace užívání trestů, odpustků a omilostnění, která činila z babylonské politiky tak účinnou mašinerii pro kontrolu oblastí i velmi vzdálených od centra babylonské moci, tedy města Babylonu.

5.12.1 Shrnutí poznatků z biblických záznamů

Odkazy na město Babylon jsou v knihách Bible relativně četné, existuje odkaz na více než jedno sto míst, kde se toto slovo vyskytuje¹¹⁵. Tento fakt jasně přispívá k domněnce, že Babylon, respektive Novobabylonská říše, byla velmi důležitým faktorem jak politicky, tak také kulturně, a to i pro periferní oblasti, jakými byly Izrael a Judea. Je samozřejmě nutné brát v potaz vývoj politických dějin, kdy nejprve Asyřané a poté i Babyloňané podnikaly vojenské akce na tato území, akce, které vedly k masové politice migrace a nuceného exilu politických, kulturních i uměleckých elit Židů do Babylonu samotného. Byla by proto chyba považovat Babylon v očích obyvatelů Syropalestiny za výjimečný, pokud by se politické dějiny ubíraly jiným směrem. Nicméně faktem zůstává, že takto vzdálené město se stalo centrem moci nejmocnější říše v regionu, a i díky tomu se nám dochovaly údaje i z jiných oblastí, než právě z Babylonie samotné.

Proti zveličování významu Babylonu v Bibli hovoří také fakt, že město je často zmiňováno jakoby mimochodem, bez superlativ nebo

¹¹⁵ Vizte výše v textu.

jiných přívlastků, které by vyzdvihovaly jeho důležitost. Také asyrští i babylonští panovníci v textu nejsou nijak titulováni, většinou jsou onačeni jen svým vlastním jménem, popřípadě označením "babylonský panovník" či "babylonský král", ovšem již bez přidání jména. Dle mého názoru se může jednat buďto o neznalost honosnější titulatury autorům textů, záměrného "snižování" babylonské nadvlády či jednoduše vynecháním informací nedůležitých pro čtenáře.

Pokud bych tedy měl zhodnotit přínos biblických textů pro poznání Babylonu jako města, pak mají několikeré využití. V první řadě ukazují náhled na babylonskou zahraniční politiku z jiného pohledu, než nabízejí královské nápisy z Babylonie či Asýrie, dokládají znalost města jakožto sídla babylonského panovníka a předkládají některé velmi zajímavé detaily o výzdobě a vybavení, které bylo odneseno jakožto válečná kořist do babylonských chrámů, kde často zůstala až do perské nadvlády, kde se podle biblických textů dozvídáme o povolení perského krále *Kýra* vydat tyto cennosti zpět do Jeruzaléma. Titulaturou babylonského panovníka se texty příliš nezabývají, ať už z jakéhokoliv důvodu, takže bez znalosti jiných než biblických zdrojů bychom mohli považovat Babylon za průměrné město a jeho panovníky za nijak význačné. Nicméně relativně vysoká četnost výskytu slova Babylon a jeho mutací nám dovolují číst mezi řádky pravý opak.

5.13 Vybrané texty ze SAA

Dalším druhem písemných pramenů, které v této práci využiji, jsou dopisy publikované v SAA. Jedná se o vybrané texty, které mohou přispět k pochopení symbolu Babylonu jakožto města prvotní důležitosti pro nadvládu v regionu. Jak známo, Asýrie a Babylonie měla komplikované a velmi propletené vztahy, často upravované smlouvami mezi panovníky podle toho, který stát byl v tom kterém časovém úseku dějin zrovna na vrcholu moci a který spíše upadal. To, jak složité vztahy často panovaly i v okamžiku, kdy byl Babylon plně v područí Asýrie, hezky ilustruje

následující smlouva, které je v katalogu označena jako Aššurbanipalova dohoda s Babylonskými spojenci (ABL 1105). Zde je jeho plné znění, které nám odkrývá pečlivost připravovaných mezistátních smluv. Při revoltě v asyrské královské rodině, která zdaleka nebyla jedinou se i přesto asyrský panovník snažil stále i prostřednictvím diplomacie vnést stabilitu do regionu.

Začátek zničen

(1) [*Přísaháme při Ašurovi, Šeruvovi,*] *Be[et-ili,*, při vš]ech [bozích Asýrie a Babylonu] a [všech] velkých bozích [nebes a země,,]

(3) (že) od tohoto dne na [tak dlouho, dokud budeme žít, budeme poddaní Ašurbanipala, krále Asýrie], (že) Ašurbanipal, král Asýrie [bude náš král a pán a (že) budeme zcela podřízeni] Ašurbanipalovi, králi Asýrie, [našemu] pánovi.

(6) Nebudeme zatajovat ani skrývat [*žádnou zprávu*] ani posla, které Šamaš-šuma-ukin, kr[ál Babylónie] ode[slal nebo] vytvořil [... nebo kdo k nám přišel] od syna Š[amaš-šuma-ukina] nebo od nepřítele Ašurbanipala, krále [Asýrie], ale pošleme ho [k Ašurbanipalovi], králi Asýrie, našemu pánovi.

(10) Ochráníme [Ašurbanipala], krále Asýrie, našeho pána, a [úředníka, kterého] ustanovil [nad nás].

(12) Nebudeme naslouchat ani [...] žádné mrzké osobě, [..., agitátorovi] či spiklenci, který bude říkat zlá slova proti [Ašurbanipalovi, králi Asýrie, našemu pánovi], nebo proti úředníkovi [*Ašurbanipala, krále Asýrie, našeho pána*], ale vsadíme jej do [okovů] a [pošleme jej] Ašurbanipalovi [králi Asýrie, našemu pánovi].

(17) Od tohoto dne na tak dlouho, dokud budeme živí, ani nezpůsobíme ani nezapříčiníme, aby někdo činil či říkal [zlé věci proti Ašurbanipalovi], králi Asýrie, těm, kteří ho milují, a jeho zemi.

(20) Nepřítel Ašurbanipala, krále Asýrie, [.....] nebude naším spojencem.

(21) [Uděláme] vše, co nám Ašurbanipal, král Asýrie, náš pán řekne (abychom udělali) v souladu s jeho příkazem; [když Ašurbanipal, král Asýrie, náš pán půjde proti nepříteli], shromáždíme naše luči[štníky] a budeme stát s [Ašurbanipalem, králem Asýrie, naším pánem bojovat] bitvu proti [jeho protivníkům], přemůžeme, jak je naší vroucnou touhou, jeho nepřítele, a učiníme [naše jméno] dobré [v očích Ašurbanipala, krále Asýrie], našeho pána.

(26) Naše zločiny, které [jsme spáchali kvůli Šamaš-šumu-ukinovi] proti Ašurbanipalovi, králi Asýrie, [našemu] pánovi, [byly zapomenuty] Ašurbanipalem, králem Asýrie, [naším] pánem, [.....].

(29) [Pokud nějaký *poddaný*] Šamaš-šumu-ukina nebo jiné země, kt[erou Ašurbanipal, král Asýrie], náš pán *netoleruje* k [nám] přijde [nebo ...] k nám bude přiveden, zajmeme (ho) a [pošleme jej] ke králi, našemu pánu.

(32) Budeme milovat [Ašurbanipala], krále Asýrie a [nenávidět jeho nepřátele]. [Od] tohoto [dne] na tak dlouho, dokud budeme živí, Ašurbanipal, [král Asýrie], bude [naš král a pán. Nenastolíme] ani nebudeme hledat jiného krále nebo jiného pána pro [nás]. [Nepošleme] zprávu nepříteli Ašurbanipala, [krále Asýrie, našeho pána]; (pokud) [k nám] dorazí zpráva či posel z jiné země, vyšleme jej na cestu a [pošleme jej] do přítomnosti [Ašurbanipala, krále Asýrie, našeho pána].

(38) [Budeme] kohokoliv, kdo [je ...] Ašurbanipalovi, králi [Asýrie, našemu pánovi...]

Zbytek zničen.

Začátek zničen.

(r 2) ..., bohy] Asýrie a Babylónie [.....]:

(r 3) Pokud bychom [překročili], porušili, zlikvidovali [nebo ...] t[uto] dohodu [s Ašurbanipalem, králem Asýrie, naším pánem],

(r 5) Necht' Aššur, otec bohů, určovatel osudů, [na nás sešle zlo a nežádoucí osud].

(r 6) Necht' Marduk, král bohů, pán zemí, [.....].

(r 7) Necht' Nabû, opatrovník celého nebe a podsvětí/podzemí, [.....].

(r 8) Necht' Šamaš, velkého soudce nebes a země, [.....][na nás] uvalí nespravedlivý rozsudek. Necht' odstraní náš zrak, [necht' bloudíme v temnotě].

(r 11) Necht' Sin, světlo nebes i země, [..... zakáže] nám vstup do chrámu a paláce [.....].

(r 13) Necht' Ea, král Apsú [.....], vodu z pramenů; [dále, necht'] nás vykoření [z žití a dá]le [učiní naše duchy žíznící po vodě].

(r 15) Necht' Adad, vodní dozorčí nebes a země, [.....takže] cokoliv je tam, nemůže povstat [.....].

(r 17) Necht' Ninurta, první dědic, [.....].

(r 18) Necht' Nergal, nejsilnější mezi bohy, se [svým (*nemilosrdným*) mečem zničí naše životy].

(r 19) Necht' Zababa, ušlechtilý pán, který [.....].

(r 20) Necht' Palil, král pouště, s [.....].

(r 21) Necht' Sarpanitu, poskytovatelka [jména a potomstva, *vyžene naše jméno a potomstvo ze země*].

(r 22) Necht' Nanája, paní lásky a [míru,] v nás vzbudí odpor vůči šlechtici i princí [.....].

(r 24) Necht' lštar, která přebývá v Arbéle, bohyně bitvy, [zláme naše luky ve vřavě bitvy a] učiní, že se budeme choulit [pod nohami] našeho nepřítele [.....].

Zbytek tabulky zničen.

(ABL 1105, SAA 2,9)

Co nám může ukázat tato smlouva? Předně je na ní vidět pečlivost, se kterou jsou vypočítávány veškeré možné varianty toho, co mají obyvatelé Babylonie na výběr. Podpisem této smlouvy je jim vlastně vštípená láska k panovníku Asýrie, a ne k vlastnímu panovníkovi, který je ovšem také původem Asyřan. Aby byla smlouvě dodána patřičná váha, jsou v jejím závěru dopsány prokletí, pokud bude porušena. Právě v této části tabulky je vidět snaha nadřadit asyrského *Aššura*, který je v textu označován za otce bohů nad Marduka, který je ale stále nazývám králem bohů. Dle našeho, tedy západního způsobu myšlení by se tak mohlo zdát, že má Marduk vyšší titulaturu než vrchní bůh Asýrie. V myšlení starověkých Mezopotamců to ale zjevně nebylo nic neobvyklého, a tak se domnívám, že jde spíše o jakési respektování babylonské tradice, o způsob naklonění si tamních obyvatel, aby snáze mohli akceptovat asyrskou nadvládu.

O situaci mezi oběma bratry pojednává také prorocká tabulka "Budou Ašurbanipalovi lučištníci posláni do Babylonu...?"¹¹⁶, jejíž text, byť

¹¹⁶ Začátek tabulky zničený (4) 'Výnos' [.....]. (5) Vrchní část je *poh[ylblivá.....]*. (6) Je-li hrudní kost [perforovaná] ve své 'dutině': [poškození]. (7) Jsou-li zákruty tlustého střeva zkroucené (a) [jejich počet] je 16: bohové mé armády ji zavedou do *sporu*. (9) Třetí (prorocství z orgánů). Existuje 6 nepříznivých prorocství. (r 1) Pokud lučištníci, které Ašurbanipal, král [Asýrie], [vyslal] proti [Šamaš-šumu-ukinovi] do Babylonu, (r 5) od 20tého [měsíce.....] (r 6) do 2[0tého měsíce.....] (r 7) to[hoto] ro[ku.....] Zbytek tabulky zničen. (EANE 206; SAA 4,284)

značně fragmentární ukazuje, že vykládání znamení bylo součástí vojenských i politických akcí.

O zcela opačný druh smlouvy, kde má naopak navrch Marduk, se jedná v případě tabulky AfO 8 28¹¹⁷, neboli Dohoda *Šamšiho-Adada* s *Marduk-zákir-šumim*, králem Babylonu. Její znění jsem přeložil takto:

Začátek tabulky zničen.

(2) [.....] koně [.....].

(3) Pokud vládce [.....] pošle jednotky [někam.....], král [nebude.....muset] něco [.....].

(5) [.....] *měl by věřit* [v] jejich [pevné] srdce ...[...].

(6) [.....] (on) nebude deportovat [.....] Babylonii a Asýrii ani neobsadí [.....].

(7) (On) bude [.....] do pevností a *vojenských* [posádek.....].

(8) Šamší Adad neřekne (žádné) zlé slovo o Marduk-rimannim [.....] králi, (totiž): „Zabít, oslepit nebo ho [obsadit“, pokud] jej nebude král Marduk-zakir-šumi poslouchat (řekne takové věci).

(11) [Nebude.....] ho, [ani ...] *uká*[*zat*.....] okem, palcem či prstem [....., ani] ... [..... jeho ...] a jeho země.

(12) (On) nevrátí zpátky zajatce [.....];

(13) Král mu ukáže uprchlíky [kteří] uprchli [z *Asýrie do Babylónie*].

¹¹⁷ SAA 2,1.

(14) [Kdokoliv] se proviní [proti této dohodě a] ne[splní] svou povinnost,

(15) Může Marduk, velký pán, jehož rozkazy mají přednost, [svým nezměnitelným slovem] nakázat jeho zkázu a rozprášení jeho lidí [...]; může rozlít jeho život jako vodu, [může zničit] jeho zemi, zabít jeho lidi [hlade]m a hladomorem a uvést je [do zajetí...].

(r 1) Necht' Nabû, vznešený dědic, [který.....] zlé demony, kteří neušetří jeho život.

(r 3) [Necht' Anu, o]tec bohů, zlomí jeho žezlo; necht' pán Illil, rozhodce osudů, [jehož rozkazy jsou ne]změnitelné mu vyhlásí vládu vyčerpanosti, nedostatečné dny a roky hl[adomoru].

(r 5) Necht' Mulliltu, velká matka, jejíž prohlášení [nese váhu] v [Ekuru], za něj neoroduje u Illila skrze jeho soud a rozhodnutí.

(r 7) Necht' Ea, mudrc bohů, který ví všechno, přehradí jeho řeky [v pramenech].

(r 8) Necht' Šamaš, velký soudce nebes a země, k[terý vynáší soudy nad všemi žijícími bytostmi, zdroj pře]svědčení, odmítne jeho panování a ne[rozsoudí] jeho případ.

(r 10) [Necht' Sin, pán nebes, jehož] potrestání je mezi bohy vyhlášené, [na něj sešle] ukrutný tre[st], který z jeho těla nepůjde odstranit; necht' [stráví dny, měsíce i roky] své vlády vzdycháním a [skučením].

(r 13) [Necht' Adad, vodní dozorčí nebe a země, mu odepře déšť] z nebes a sezónní záplavy z podzemních pramenů; necht' zničí [jeho zemi hladomorem, divoce skučí v jeho městě] a z jeho [země učiní ruiny prostřednictvím potopy].

(r 16) [Necht' udatný Zababa, velký válečník, který k]ráč[í].

Zbytek tabulky zničen.

(AfO 8 28)

O textu smlouvy samotné se toho, vzhledem k velkému poškození tabulky, příliš říci nedá. Ovšem část, kde je oslavován Marduk, je zachovalá dobře a přináší nám tak krásný příklad toho, čeho všeho byl Král bohů schopen. Doslova se píše, že "*Marduk, velký pán, jehož rozkazy mají přednost, [svým nezměnitelným slovem] nakázat jeho zkázu a rozprášení jeho lidí [...]; může rozlít jeho život jako vodu, [může zničit] jeho zemi, zabít jeho lidi [hlade]m a hladomorem a uvést je [do zajetí...]*". O kulturní a náboženské nadřazenosti Babylonie, respektive Babylonu jako města, je v této tabulce postaráno právě tímto sdělením. Text smlouvy navíc neobsahuje vůbec hlavního boha Asýrie, tedy *Aššura*, čili bychom se mohli domnívat, že tento bůh nebyl vlastně vůbec důležitý v očích toho, kdo tabulku sepisoval. Oproti předešlému uvedenému příkladu je zde vidět zcela jiný přístup.

Takovýchto smluv vzájemně upravujících vztahy a povinnosti mezi asyrskými a babylonskými panovníky existuje samozřejmě více. Bohužel, často trpí velkou fragmentarizací a tím pádem nám unikají důležité souvislosti a detaily smluv. Soupeření je patrné také v náboženské rovině, kdy na každé takové tabulce je její část věnována kletbám pro ty, kteří by ji chtěli pozměnit nebo by porušili ustanovení, která jsou na ní sepsána. Příkladem takové smlouvy je například tabulka *Sin-šarru-iškunova* dohoda s babylonskými spojenci¹¹⁸, kde se opět objevuje v popředí bůh *Aššur* a Marduk není v zachovalém korpusu textu doložen¹¹⁹.

¹¹⁸ BRM 4 50; SAA 2,11.

¹¹⁹ Celý text tabulky je přiložen v přílohové části práce pod označením BRM 4 50.

6 MĚSTA JAKO CENTRA NÁBOŽENSTVÍ A VZDĚLANOSTI

Dle van de Mieroopa (1997) je mezopotamská starověká společnost definována jako urbanistická, s čím musím jen souhlasit. Je to v ostrém kontrastu s "neměstskou" společností, po které nám nezbyvá mnoho stop, často vlastně vůbec žádné. Je to dáno odlišným stylem života a často také absencí písemných pramenů. Společnosti nomádké a polonomádké byly součástí kulturní mozaiky¹²⁰ starověké Mezopotámie. Tito lidé mohli ovlivňovat a také ovlivňovali kulturu městskou (van de Mieroop 1997, 215).

Typickým znakem městské kultury jsou chrámy. Všechny známé chrámy v Mezopotámii jsou známy z městského prostředí a nemáme žádné doklady archeologické ani doklady z písemných pramenů, které by znamenaly opak¹²¹. Nejsou známy ani žádná posvátná místa v horách, ve stepi, žádné uctívané stromy, skály či například řeky¹²². Nicméně, tento fakt může být z části vysvětlen právě geografickou polohou Mezopotámie¹²³, která je obecně chudým prostředím na dřeviny i nerostné suroviny. To samozřejmě neplatí o oblasti Anatólie ani Palestiny. Přesto řeky se v Mezopotámii vyskytují a jsou životně důležitými tepnami, a to jak po stránce obchodu, tak zejména zavlažování polí. Mohly se tak snadno stát objekty uctívání¹²⁴. V Mezopotámii byly sídly bohů chrámy

¹²⁰ Měli svou vlastní, svébytnou orální tradici, náboženství i umění. Doklady náboženství jsou známy například z výpůjček jmen v akkadských pramenech.

¹²¹ Chrámy novoročních slavností *Akítum* se často nacházely za městem, avšak i v těchto případech byly tyto sakrální budovy pevně vázány na urbánní prostředí.

¹²² V okrajových oblastech, jako je Palestina či Anatólie tyto doklady naopak máme.

¹²³ Zvláště jižní části Mezopotámie, kam patří také oblast Babylonu.

¹²⁴ Řeky fungovaly také v právu, vodní ordál je znám z Mezopotamských textů velmi dobře. Rozhodnutí o vině či nevině byla svěřována právě řece. Řeky většinou nebývají v textu identifikovány, a pokud jsou, jsou často lokalizovány mimo samotnou Babylonii, což mohlo v myslích tehdejších lidí evokovat vody podsvětí (Black - Green 1992, 155-6).

samotné, možná i díky absenci jiných výrazných geografických útvarů (van de Mieroop 1997, 215-216).

V případě Babylonu samotného byl význačnou stavbou chrám *Esagila*, kde sídlil král bohů - Marduk. Stavba svou objemností a masivností mohla připomínat horu. Je nutné si uvědomit, že i přes absenci výrazných terénních dominant byla mnohá mezopotamská božstva přírodního charakteru - Měsíc, Slunce, Venuše, nebe, země, ovoce, len a tak dále. To indikuje, že dokonce i na venkově byla tato božstva vnímána spíše antropomorfně, než jako animističtí duchové. Jejich kult byl soustředěn ale ve městě. Výborným příkladem tohoto tvrzení je fakt, že pokud panovník chtěl zaručit dobrou úrodu na poli, nenavštívil pole samotné a rituály neprobíhaly zde, ale navštívil chrám *Inany* v městském chrámu¹²⁵. Samotní bohové jen zřídka opouštěli města, bylo to vždy jen při příležitosti velkých událostí¹²⁶. V případě Babylonu opouštěl město Marduk, respektive jeho socha, kde bůh přebýval a cestoval do Novoročního domu, kde krátkou dobu přebýval. Důvod tohoto konání spočíval v jeho triumfálním návratu do města jakožto symbolu začátku nového roku a jeho příznivých událostí vlivem přítomnosti jeho hlavního boha. Je tedy vidět, že urbánní charakter kultu měl primární důležitost ve starověké babylonské společnosti (van de Mieroop 1997, 216).

¹²⁵ Z van de Mieropa mi ovšem není jasné, na jakém základu byl pro tento úkon vybrán chrám *Inany*, snad pro její atributy plodnosti. Samozřejmě se může jednat také o chybu vzniklou chybným překladem autora diplomové práce.

¹²⁶ Například slavnosti *Akítu*. Tyto slavnosti trvaly několik dní, kdy byly prováděny různé úkony, včetně cesty bohů, respektive jejich soch mimo chrám ve městě do k tomu určenému obydlí, které se nacházelo mimo městské hradby. Triumfálním návratem bohů do města se pak ukazovala jejich přízeň pro nadcházející rok. Pokud se tedy tyto slavnosti nemohly konat, nebo nepřítel odvezl sochy bohů z města pryč, znamenalo to v očích mezopotamců skutečně velký problém.

Náboženskou nadřazenost Babylonu můžeme vidět v jednání babylonských panovníků, kteří po obsazení nových území a ovládnutí tamních chrámu mohli část jejich majetku převést pod ochranu vlastních chrámů. Tím dle mého názoru dávali jasně najevo, že babylonská božstva v čele s králem bohů Mardukem jsou jasně nadřazena bohům dobytých území. Zde jeden příklad za všechny:

"⁷*Nabukadnezar* odvezl do Babylonu část vybavení Hospodinova chrámu a uložil je ve svém babylonském chrámu."

(2. Letopisů 36,7)

Jak lépe demonstrovat politickou, kulturní i náboženskou převahu vlastní země než tím, že do svého hlavního města, tedy do Babylonu, převezu nejposvátnější majetek z dobytého území? Babylonští panovníci si tohoto faktu byli moc dobře vědomi a proto tak jednali.

6.1 Nástup Babylonu jako centra učenosti

Starověké mezopotamské město plnilo velké množství funkcí. Pokud se na něj pohlíží z pohledu archeologie jako na polyfunkční objekt, dovoluje to udělat si ucelenější obraz o jeho tehdejší podobě. Ani Babylon samozřejmě nebyl od počátku dějin tím, čím byl v prvním tisíciletí před naším letopočtem. Do své velikosti a důležitosti musel dospět.

Předchůdce Babylonu v otázce učenosti a náboženského významu bylo město *Nippur*. V prvních stoletích druhého tisíciletí před naším letopočtem se náboženský systém v jižní části Babylonie začal kodifikovat. Je možné, že se to stalo díky tomu, že vymizela sumerština jako živý jazyk a přežívala už jen jako jazyk literátů, jejichž aktivity byly ve velké míře koncentrovány právě v *Nippuru*. V části města mimo areál chrámů byly nalezeny tisíce tabulek. Bohužel, díky tomu, že byly archeologicky odkryty již na konci devatenáctého století, chybí velká část

informací ohledně kontextu nálezů. Byly odkryty také tabulky školního, čili učebního charakteru, a to přímo v obytných domech. Tyto texty zahrnovaly všechny možné žánry textů, hymny, seznamy znaků, dopisy, matematické úlohy, modlitby, náboženské texty, mýty a tak podobně (van de Mieroop 1997, 223-224).

Velká část těchto textů byla pravděpodobně sepsána v desetiletích před opuštěním *Nippuru*¹²⁷ vlivem politických událostí okolo roku 1720 před Kristem. Pozice hlavního náboženského centra se z *Nipurru* přesunovala do Babylonu, respektive z boha *Enlila* na boha Marduka v polovině druhého tisíciletí před naším letopočtem. Z Babylonu se tak stalo nejřednější město celé jižní Babylonie, a to z hlediska vojenské síly i politické důležitosti. První dynastie z Babylonu dobyla v 18. století př. n. l. zbytek Babylonie a pokořila potencionální hrozby své moci a ustanovila se jako hlavní politická síla v regionu. Tato pozice Babylonu jakožto městu vydržela až do doby, kdy Řekové založili nedaleko Babylonu *Seleukii* (okolo 300 př. n. l.). Díky politické důležitosti města se z lokálního boha Marduka stala hlava mezopotamského pantheonu, jeho vzestup je popsán v mýtu *Enúma Eliš*, kde dřívější vůdce pantheonu *Enlil* předává vládu právě Mardukovi. Co z této situace vyplývá? Že politická moc jde ruku v ruce s mocí duchovní. Stejně tak, jako *Enlil* předává vládu Mardukovi, ostatní Babylonská města se podřídila Babylonu. Nebylo by možné, aby dynastie, která ovládá celý region, měla na své straně "pouze" městského boha minoritní důležitosti. Ostatně, tato praxe není známa jen z Babylonie, analogicky lze totéž odvozovat na vzestupu Asýrie, potažmo boha *Aššura*. Provázání moci politické a náboženské se projevuje také v rituálech. Jedině panovník totiž mohl vést ceremoniál na oslavu nového roku, kde se slavil vzestup Marduka jako krále bohů. O silném vlivu této tradice svědčí i fakt, že každý král, ať už byl původu kasitského, babylonského, asyrského, perského či řeckého se podílel na

¹²⁷ Přeřodným opuštěním, již ve středobabylonském období byl Nippur opět významným střediskem.

této události, pokud to bylo jen trochu možné (van de Mieroop 1997, 223-225).

Je známa výjimka z této praxe, kdy panovník *Nabonid* opustil Babylon jakožto hlavní město své říše, údajně mimo jiné proto, že vrstva kněží boha Marduka měla přílišný vliv na politiku a přesídlil do oázy *Tayma* v nitru Arabské pouště. Tímto aktem, kdy záměrně ignoroval své náboženské povinnosti, si velmi rozeznil vrstvu kněží. Kněží sice neměli takovou moc, jako tomu bylo v dřívějších dobách v *Nippuru*, nicméně se předpokládá, že tato situace vedla k vytvoření relativně silné opozice vůči *Nabonidovi*, která vyvrcholila obsazením Babylonu perským králem *Kýrem*. To vedlo k faktickému ukončení nezávislosti státu, a i když si Babylon jakožto město podržel svou důležitost, již se nikdy nestal hlavním městem žádné říše. Jeho politická i náboženská důležitost počala klesat a i díky přesunutí obchodních stezek se stal jen dalším městem v regionu (van de Mieroop 1997, 224-225).

V návaznosti na náboženskou důležitost Babylonu je potřeba zmínit jeho vedoucí úlohu v oblasti věštění. Vykládání znamení, omin a proroctví z velké části pocházejí z Babylonie. Samotná pozorování pak byla často prováděna právě v Babylonu. Důležitost města se v případě vykládání znamení a věštění udržela velmi dlouho. V sedmém století před Kristem se nebeská pozorování z Babylonu stala základem pro produkci astronomických diářů. Ty sledovaly základní pozice měsíce, planet, nepohyblivých hvězd, informace o počasí, hladiny Eufratu a některých historických událostí. Tyto diáře jsou známy z období poloviny sedmého století až poloviny prvního století před Kristem. To samé platí o oblasti matematické astronomie. Ne nadarmo byli Babyloňané pod řeckou nadvládou těmi nejžádanějšími astronomy. I když *Plinius* ve svém díle *Historia Naturalis* zmiňuje Babylon již jako pustinu, chrám *Jupitera Bela* (tzn. Marduka) uvádí jako přeživší školu astronomie. Odkaz města tak žil dál zprostředkovaně vlastně i po jeho zániku (van de Mieroop 1997, 224-226).

Babylon a *Nippur* jsou dva příklady hlavních center učenosti v Mezopotámii. Po zániku jednoho se povzneslo druhé, tedy sídelní město Babylonské říše. Síla kulturního odkazu, kterým přispěly k obohacení mezopotamské společnosti, se dá vysvětlit těsným spojením s chrámovou institucí a propojení role náboženské a politické skrze postavu panovníka. Mezopotamská města těžila z přítomnosti chrámu a paláce, dvou institucí, které se objevují právě pouze ve městech. Pozadí mezopotamské kultury je definováno právě její urbánním charakterem, jelikož pohled na svět tehdejších lidí by se dal interpretovat snahou obhájit město jakožto jediné prostředí vhodné pro život civilizovaného člověka. Vše, co bylo vně městských hradeb, bylo považováno za divoké, dokonce nebezpečné. Proto nemáme téměř žádné doklady o obdivování přírodní krásy, pouze pro upravované zahrady. Kulturní odkaz starověké mezopotamské společnosti spočívá v důležitosti města, dokládají to i mýty o stvoření, které se nezaměřují na popis přírodního prostředí a jejího vzniku, ani na lidské společenství, pouze na organizaci tohoto společenství skrze města, ve kterých lidé odpradáвна žili. Tento zcela urbánní pohled na svět je natolik odlišný od pojetí dnešního člověka, že je velmi obtížné mu porozumět. Je to téměř klaustrofobické pojetí, kdy vše městské je dobré a vše, co se odehrává za hradbami města, představuje chaos, popřípadě něco, čemu je vhodné se vyhnout (van de Mieroop 1997, 226).

Pokud se zaměříme na výsledek, který vyplývá z předchozího textu, tak je jasné, že Babylon převzal po *Nippuru* roli centra učenosti, kterou si podržel a rozvíjel po celou svou následující historii a dokonce i poté, co jeho důležitost poklesla, a sídlo samotné upadlo do zapomnění. Důležitost hlavního města Novobabylonské říše spočívalo v kombinaci faktorů a výhodných politických podmínek, které vytvořila první dynastie z Babylonu. Položila základy stability a prosperity, se kterou bylo nutno počítat. I proto je Babylon tak často zmiňován v literatuře Starého zákona (88 výskytů) a antických autorů (*Plinius*).

7 NÁBOŽENSKÝ ROZMĚR BABYLONU

Hlavním bohem babylonského pantheonu v prvním tisíciletí před naším letopočtem byl Marduk. Postupně absorboval atributy a schopnosti mnoha ostatních božstev, dokonce nahradil dříve výše postavená mezopotamská božstva v letech mytologického a náboženského charakteru. Důležitost města Babylonu spatřuji nejen v tom, že bylo sídlem tohoto božstva, ale také v rituálech, které byly pravidelně prováděny na oslavu nového roku¹²⁸. O vzestupu Mardukovi moci pojednává například stať Takayoshi Oshimy¹²⁹ (2007), kde se věnuje Mardukově cestě na vrchol babylonského pantheonu. Rozebírá text skladby *Enúma Eliš* a zabývá se také podobou Mardukova kultu.

Je nutné si uvědomit, že kult v Mezopotámii nebyl čistě duchovní záležitostí. V pojetí starověké společnosti to byla mnohem více administrativní a skladovací role, kterou plnily chrámy. Redistribuční role chrámů je v případě měst, zejména v jižní Babylonii, také nezanedbatelnou rolí. A jelikož je přerozdělování potravin a dalšího zboží odznakem moci, dává to chrámům, potažmo městům také politickou roli. V případě Babylonu byla tato role ještě umocněna velkým chrámovým komplexem *Esagila*. Stejně tak, jako nebyla možnost kultu mimo města, nebyla také možnost redistribuce bez úzkého navázání na město. V pozdějších dobách sice chrámy ztratily zčásti svou moc jako centra ekonomické výměny¹³⁰, to ale nic nemění na faktu, že mezopotamští bohové potřebují chrámy a chrámy potřebují být navázány na města (van de Mieroop 1997, 217).

O důležitosti Babylonu a jeho náboženské role svědčí podle mého názoru také to, že tamní chrámy mohly po velmi dlouhou dobu spravovat

¹²⁸ Více v kapitole Města jako centra náboženství a vzdělanosti.

¹²⁹ Kapitola 24: The Babylonian God Marduk.

¹³⁰ V závislosti na růstu sekulární moci panovníka.

majetky chrámů, které babylonští panovníci na svých dobovačných taženích získali do svého područí. Dokonalým příkladem takového jednání je zpráva z Bible, kde se říká:

¹²Když ale potom naši otcové rozhněvali Boha nebes, vydal je do rukou babylonského krále, Chaldejce *Nabukadnezara*, který ten chrám zbořil a lid vystěhoval do Babylonu.

¹³Babylonský král *Kýros* pak v prvním roce své vlády nařídil, aby tento Boží dům byl znovu postaven.

¹⁴Zlaté a stříbrné náčiní Božího domu, které kdysi *Nabukadnezar* odnesl z jeruzalémského chrámu a zanesl do svého chrámu v Babylonu, král *Kýros* vynesl z babylonského chrámu a dal je muži jménem *Šešbacar*, kterého jmenoval správcem.

¹⁵Přikázal mu: ‚Vezmi toto náčiní, jdi a slož je v jeruzalémském chrámu. Nechť je Boží dům vystavěn na svém původním místě!‘

¹⁶*Šešbacar* tedy přišel a položil základy Božího domu v Jeruzalémě. Od té doby se až dodnes staví a ještě není dokončen.“

(Ezdráš 5, 12-16)

Takovéto jednání se zcela jistě netýkalo pouze jeruzalémského Chrámu, ale také mnoha dalších. Náboženská role Babylonu tedy může být spatřována i v jakési formě ochrany či dozoru nad majetkem porobených národů, respektive jejich božstev, které se vydali do područí Babylonu. Na jiném místě téže knihy se dozvídáme o jiném perském panovníkovi, který vyhledal *Kýrovo* rozhodnutí v babylonských knihovních archivech¹³¹.

¹³¹ Král *Dareios* tedy nařídil, ať jsou prohledány záznamy uložené v babylonské archivní knihovně. Až v *Ekbataně*, hlavním městě médské provincie, se našel svitek obsahující tento záznam: Král *Kýros* v prvním roce své vlády vydal nařízení o Božím domě v Jeruzalémě: Nechť je ten dům vystavěn na místě, kam se přinášely oběti, a to na původních základech. Nechť je 30

Nejen chrám krále bohů Marduka, ale také přítomnost chrámů dalších mezopotamských bohů dokládají důležitost tohoto sídla. Oběti, které přinášely bohům, jen nadále zvyšovaly prestiž chrámů, města i říše. A to všechno se snoubí v lokalitě Babylon. Zajímavým dokladem tohoto tvrzení je tabulka SAA 1,131.¹³², kde se praví, že:

(1) Králi, [mému pánovi]:

(2) (Tady je) váš služebník Aha-lurš[i, váš ctitel], který se denně modlí k Belovi a Nabûovi za život [krále, svého pána]. Necht' a Marduk po[žehnají krále], mého pána!

(6) Bel a N[.....

Úsek zničen

(r 2) [Jak mi král, můj pán] napsal: „Přijď [do mé přítomnosti v Nisanu]!“ –

loktů vysoký, 60 loktů dlouhý a 20 loktů široký. Po třech vrstvách tesaných kvádrů necht' následuje vrstva dřeva. Náklady budou hrazeny z královské pokladny. Zlaté a stříbrné náčiní Božího domu, které *Nabukadnezar* odnesl z jeruzalémského chrámu a zanesl do Babylonu, bude vráceno. Necht' je odneseno na své místo do chrámu v Jeruzalémě, kde je složíte v Božím domě (Ezdráš 6, 1-5).

¹³² ABL 0842

(r 3) práce má být dokon[čena] na [.....několikátý] mimořádný den Adar (XIII); opustím Dur-Šarrukín na pátý mimořádný Adar a budu v přítomnosti kr[ále, mého pána] ještě před měsícem Nisan (I).

(r 7) Nechť Nabû a Marduk [požehná] králi, mému pánu!

(r 8) Kéž mě král, můj pán [pozve] do Babylonu, kéž spatřím Bela a obdaruji jej obětním darem [ve prospěch krále, mého pána], kéž spatřím tvář [krále, mého pána] a políbím zem [před králem, mým pánem], [kéž mi král, můj pán] dá [rozkazy krále], mého pána [.....].

(ABL 0842)

Z tohoto textu je patrné, že prestiž chrámové instituce šla ruku v ruce v prestiží panovníka. Poddaný obětuje v chrámu, ale ne pro svůj osobní prospěch, nýbrž ve prospěch svého vládce. Samozřejmě, jedná se také o zdvořilostní formuli, nicméně ukazuje to dle mého názoru na možnou praxi, která mohla být běžnou. V tabulce také není zmíněn pouze Marduk, ale rovněž další božstva. Zajímavostí je také zmínění lokality *Dúr-Šarrukín*, asyrského hlavního města za panovníka *Sargona*, které bylo po jeho smrti opuštěno a dochovalo se do dnešních dní ve své původní podobě. Totéž nelze bohužel říci o lokalitě Babylon, kde mohou archeologické akce probíhat jen s obtížemi. V textu tohoto dopisu je opět patrné, jak fragmentarizace brání jeho úplnému pochopení. Sice víme, že král si svého poddaného zavolal k sobě do Babylonu, nevíme již ale důvod proč.

8 ZÁVĚR

Babylon získával svou pozici postupně. První dynastie z Babylonu upevnila svou moc nad regionem a tím pádem se mohl pozvednout i lokální bůh Marduk do čela celého mezopotamského pantheonu. Babylon získal svou vůdčí úlohu v oblasti učenosti od města *Nippuru*, který byl přechodně opuštěn. Dle mého názoru je tento fakt jedním z důvodů, proč mohl být Marduk samotný povznesen na krále bohů, jelikož *Nippur*, jakožto sídlo boha *Enlila*, nemělo po nějaký čas takovou důležitost, jako dříve. Výraznou kultickou roli Babylonu spatřuji také v oblasti věštb, kdy velká část pozorování byla prováděna právě z toho města. Tedy i geografická poloha města musela být důležitá, a to nejen z důvodů, které jsou popsány v kapitole věnující se geografii, ale také z důvodů dobré možnosti provádět pozorování oblohy.

Odkaz města Babylonu je patrný i po jeho faktickém zániku. Ať už se jedná o zprostředkování jeho obrazu skrze Starý zákon (viz 5.12), nebo o odkaz vědeckých oborů, které měly v Babylonu hlubokou tradici (astronomie) a jejichž odkaz žil dál v dílech antických autorů.

Jak si vysvětlit úspěchy a slávu města Babylonu? Odkazy z knih Bible, a nejen z ní, nás odkazují na pestrou zahraniční politiku, která byla dle mého názoru velkou měrou za úspěchy nejen města, ale celé říše. Pokud můžeme soudit, tak válečná kořist, zahraniční diplomaté, váleční zajatci, řemeslníci i panovníci proudili do Babylonu, kde spatřovali jeho krásu. Pokud se ze svých cest vrátili zpět do vlasti, mohli a pravděpodobně také rozšiřovali zvěsti o velikosti a majestátnosti tohoto města. Tímto faktem se rozšiřovala nejen sláva města, ale také politická důležitost města, protože množství lidí a zboží, které do něj i z něj proudilo, ať už mírovou či válečnou cestou napomáhalo zvyšovat politický i kulturní význam místa. Dle mého názoru se sláva Babylonu dá směle srovnávat se slávou starověkého Říma. Protože stejně jako za dob největší slávy Římské říše všichni znali město Řím, byl znám ve své

době i Babylon. Vždyť jeho důležitost pomasla až po založení nedaleké *Seleukie*, a i poté se Babylon uchoval v povědomí lidí svou učeností.

Fakt, že hlavní město babylonského státu bylo zároveň sídlem krále bohů a vrcholu pantheonu mělo dle mého názoru dominantní vliv na jeho celkovou prestiž. Z královské titulatury byl hojně využíván titul "král Babylonu", popřípadě "vicekrál Babylonu", a to vedle takových titulů, jako je "král světa", "král Sumeru a Akkadu" apod, což dokládá důležitost tohoto města i coby atributu panovnické prestiže.

Panovníci, ať babylonského, asyrského či jiného původu přistupovali k Babylonu jako ke klíčovému městu v regionu. Ať už se ho snažili zvelebit či pokořit silou, Babylon sehrával důležitou roli. Množství královských nápisů, které se dochovaly na různých artefaktech, nám ukazuje, jakou péči věnovali stavebním projektům v tomto městě a také s jakou úctou přistupovali k městskému bohu Mardukovi. Velká péče byla věnována chrámům, ale také městským hradbám, a to jak vnějším, tak vnitřním. Hradby jsou jedním ze stěžejních znaků starověkého mezopotamského města, jsou tím prvním, co příchozí vidí a tak bylo z hlediska prestiže jistě velmi důležité udržovat je v perfektním stavu. Totéž platí o chrámech, protože když nebudou tyto stavby skutečně výstavní a reprezentativní, může to vyvolat dojem, že bohové sídlo opustili a tím pádem upadá jeho politická důležitost a prestiž.

Jak je vidět z textu celé práce, Babylon prožíval své období slávy i přechodných úpadků, v prvním tisíciletí před naším letopočtem byl však v očích panovníků vždy velmi důležitým sídlem. Ostatně, jinak by se nám o něm nedochovalo tolik informací z externích zdrojů jiných národů. V Babylonu spatřuji typický symbol mezopotamské prestiže, jeho vzestup politické důležitosti a vzestup původně městského boha Marduka by si jistě zasloužil podrobnějšího zkoumání z dalších dostupných zdrojů. Komparací textů babylonských, asyrských a textů z knih Bible se dají poměrně přesně rekonstruovat politické a stavební dějiny města,

nicméně je nutné si uvědomit, že existují hiáty, pro které písemné prameny scházejí buďto úplně, nebo jsou velmi fragmentární. V těchto případech nezbyvá než se spolehnout na poznatky z archeologie, pokud jsou dostupné, popřípadě z dalších vědních oborů.

Prestiž, politická i náboženská důležitost města je tedy dle mého názoru dána kombinací jeho výhodné polohy (relativní blízkost ke všem důležitým politickým hráčům v oblasti, výhodné podmínky pro provádění pozorování pro věštby), městského boha Marduka, který stanul v čele babylonského pantheonu a přítomnosti panovníka. Centrum říše tak mělo vše, co potřebovalo k tomu, aby se mohlo stát skutečně výstavním sídlem prvořadé důležitosti po mnoho staletí.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Česká biblická společnost. Praha. 1993.

Black, J. - Green, A. 1992: Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia. London.

Eliade, M. 1995: Dějiny náboženského myšlení I. Od doby kamenné po eleusinská mystéria. Oikoymenh. Praha.

Eliade, M. 2006: Posvátné a profánní. Oikoymenh. Praha.

Frame, G. 1995: Rulers of Babylonia. From the Second Dynasty of Isin to the End of Assyrian Domination (1157 - 612 PŘ. N. L.). The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Babylonian Periods. Volume 2. University of Toronto press. Toronto.

Glassner, J. J. 2004: Mezopotámie. 34. století př. n. l. až 539 př. n. l. Lidové noviny.

Greyson, A. K. 2000: Assyrian and Babylonian Chronicles. Winona Lake, Indiana.

Jursa, M. 2004: Die Babylonier. Geschichte, Gesellschaft, Kultur. C.H.Beck. München.

Oshima, T. 2007: The Babylonia God Marduk. In: Leick, G. ed.: The Babylonian World. Routledge, New York and London, s. 348-361.

Podborský, V. 1994: Náboženství našich prapředků. Masarykova univerzita. Brno.

Podborský, V. 1999: Dějiny pravěku a rané doby dějinné. Brno.

Podborský, V. 2006: Náboženství pravěkých Evropanů. Brno.

Schaudig, H. 2001: Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Grossen. Textausgabe und Grammatik. Ugarit-Verlag. Münster.

State Archives of Assyria, sv. 1-2.

Štádler, J. 2013: Dúr Šarrukín - rekonstrukce asyrské lokality a jejího politického významu. Bakalářská práce. Plzeň.

Tydlitátová, V. 2010: Dějiny přemýšlení o náboženství a víře. Západočeská univerzita v Plzni. Plzeň.

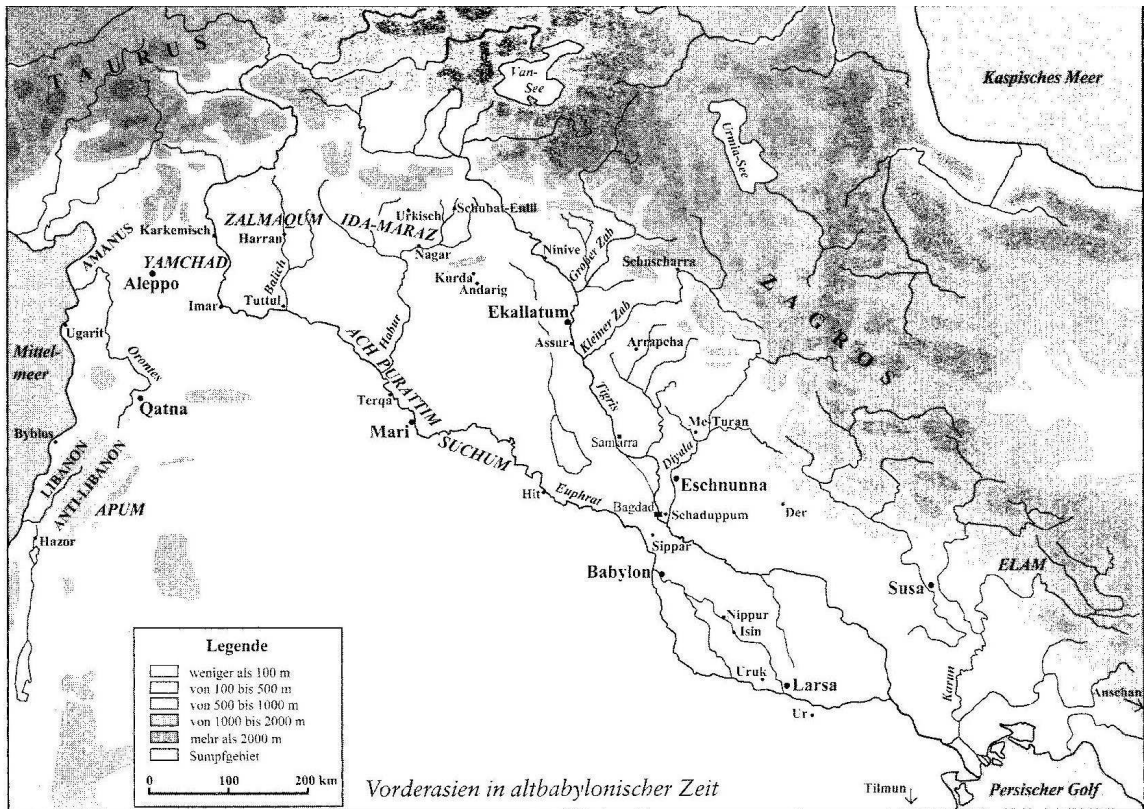
Van de Mieroop, Marc 1997: The Ancient Mesopotamian City. Oxford.

10 RESUMÉ

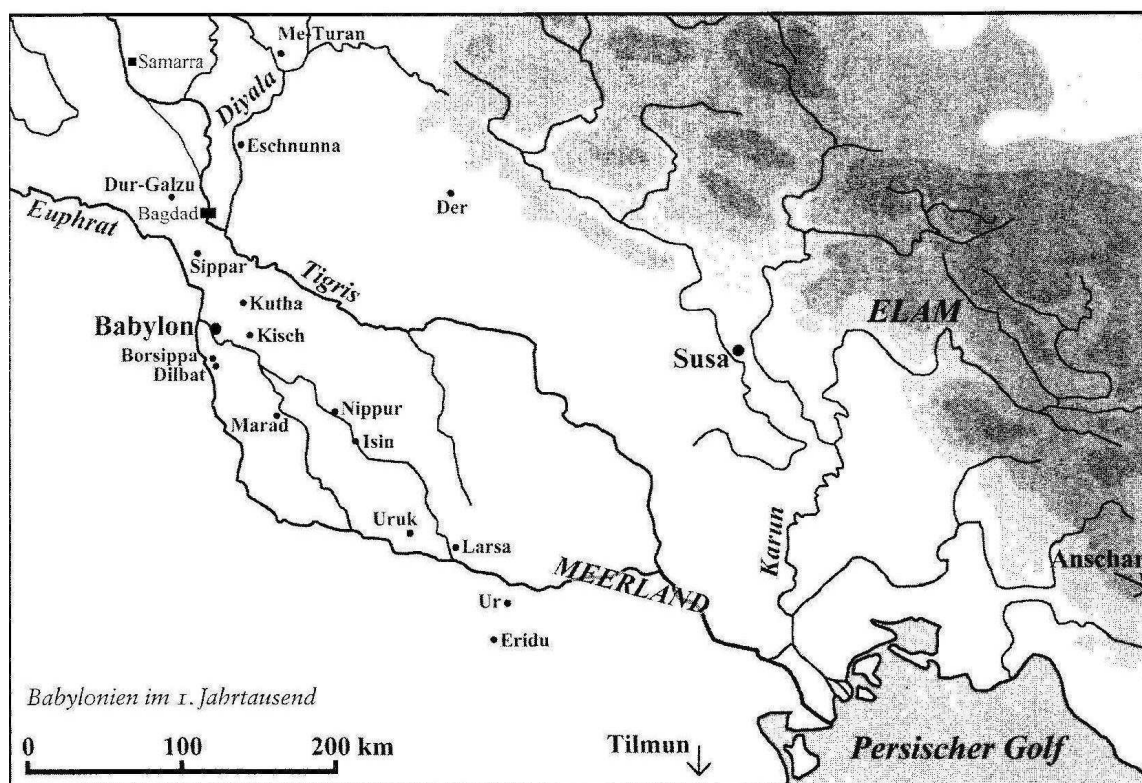
In this theses I focused on the importance of Babylon as political and religious center of Mesopotamia in first millennium before Christ, even with overlaps where it was necessary. Therefore there is defined term religion for purposes of this text and there is also explained the meaning of symbols and gods of Mesopotamia for ancient people. Very special importance has also had city as urban center for Mesopotamians, it is described in other chapter with consideration to written. I've also tried to reconstruct the importance of geographical position of the city of Babylon as one of the most prestigious cities of Mesopotamia.

Main part of the theses is research of written documents, concretely I've studied and interpreted Assyrian and Babylonian chronicals, Royal inscriptions and letters and contracts from State Archives of Assyria. In the conclusion reached informations are reviewed and I've tried to explain how important was probably Babylon for Mesopotamia and what where reasons for it.

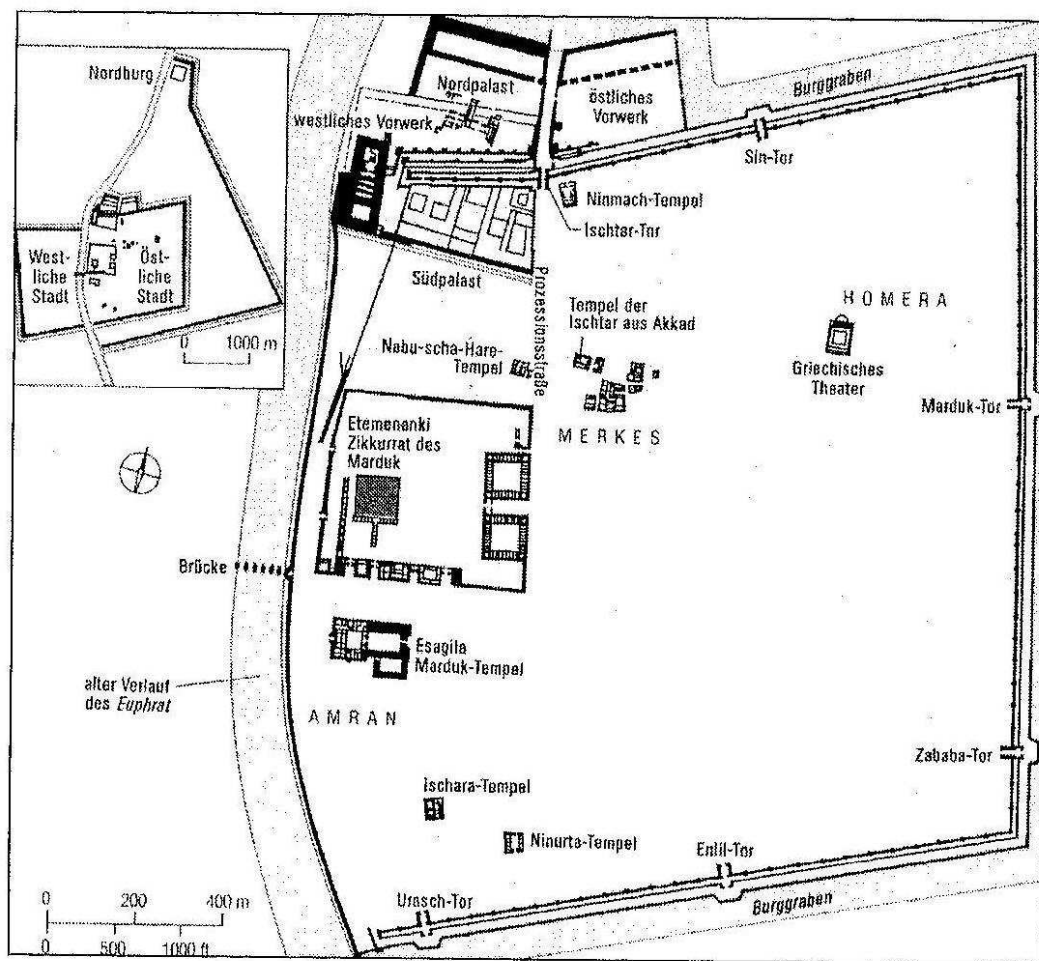
11 PŘÍLOHY

obr. 1: Mapa Mezopotámie ve starobabylonském období (podle Jursa 2004)

obr. 2: Mapa Babylonie v prvním tisíciletí před Kristem (podle Jursa 2004)

obr. 3: Mapa Babylonu za vlády panovníka Nabukadnesara II.
(podle Jirsa 2004)